№ 69 ՇԱԲԱԹ, 4 ԱՊՐԻԼԻ

1915
ՔԱՌԱՍՈՒՆՉՈՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՇԱԲԱԹ, 4 ԱՊՐԻԼԻ № 69

Տարեկան գինը 10 ռուբլի. կէս տարվանը և 7 ամսվանը 6 ռուբլի. ամսական 85 կոպ. Առանձին համարները ՄԻՆ ՉՈՂ 5 ԿՈՊ.
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.
Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція «Мшакъ» Соломоновская ул., № 21.
Tiflis, Rédaction „Mschak"
Խմբագրատան տ ե լ ե ֆ ո ն № 2—53

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից)
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով
Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 20—10 կոպ.
Տպարանի տ ե լ ե ֆ ո ն № 67.

ՄՇԱԿ

ԱՊՐԻԼԻ 1-ԻՑ ՄԻՆՉԵՒ ՏԱՐՎԱՅ ՎԵՐՋԸ 8 ՌՈՒԲԼԻ

[illegible]

Հասցէն՝ ТИФЛИСЪ, Редакція «МШАКЪ».
TIFLIS, Rédaction du journal «MSCHAK».

Յայտարարութիւնների համար [illegible] 1 երեսի վրայ [illegible] (պետիտ)—20 կ., IV երեսի վրայ—10 կոպէկ

Ուշադրութիւն «ՄՇԱԿ»-ի [illegible] 1915 թ. [illegible]

[illegible] ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ.

Վշտահար Մարիամ Ղազարեան, Սեդրակ, Ռուբէն, Եղիսաբէթ, Վարվառէ, Օլգա և Նատալիա Գալստեան Յարութիւնեանները խորին կսկիծով յայտնում են ազգականներին և ծանօթներին՝ առաջինը իր ամենասիրելի և Թանգագին ամուսնու, իսկ երկրորդները իրանց եղբօր՝

Երուանդ Գալստեան ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆՑԻ

վաղահաս մահը, որ տեղի ունեցաւ մարտի 31-ին, երեկոյեան ժամը 5-ին։ Հոգեհանգիստը այսօր, շաբաթ, ապրիլի 4-ին, երեկոյեան ժամը $7^{1}/_{2}$-ին։ Մարմնի յուղարկաւորութիւնը վաղը, կիրակի, ապրիլի 5-ին, առաւօտեան ժամը 10-ին, բնակարանից (Վանքի Մեծ փողոց, № 3) դէպի Զգրաշէնի ս. Աստուածածին եկեղեցին, Արմեանսկի բազարում։ Թաղումը Խօջիվանքի գերեզմանատանը։
206. 1—1

ԹԻՖԼԻՍԻ ԱՐՔՈՒՆԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ
Դ. Ա. ԳԱՅԴԱՄԱԿԻԻ ուկրայնեան խմբի ներկայացումները.
Մասնակցութեամբ Զաբրկևիչի, Կոչուբէյ-Զբանօվսկայայի, Տոտսկովսկայայի, Մանկօյի եւ այլ.

Շաբաթ, ապրիլի 4-ին՝ 1) Майска ничь, 2) Сватаня на вечорныцяхъ.	Կիրակի, ապրիլի 5-ին՝ Առաւօտեան—ТАРАСЪ БУЛЬБА.
Երկուշաբթի, ապրիլի 6-ին՝ 1) Нещасне Кохання, 2) Вечорныци.	Երեկոյեան—1) Запорожецъ за Дунаемъ, 2) По ревизіи.

201. Տեղերի գները էժանացված են։ —●— Ցամսակները վաճառվում են։ 1—1

Կարդացէք

„ՄԱԽԼԱՍ"

Գրական-երգիծաբանական, պատկերազարդ շաբաթաթերթի № 2-ը, որը լոյս կը տեսնի կիրակի, ապրիլի 5-ին։
Հասցէն՝ Тифлисъ, Редакція журнала «МАХЛАСЪ», Петхаинская ул. № 20.
209. 1—1

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ՎԵՀԱՓԱՌ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ հովանաւորութեան ներքոյ գտնվող
ՀԱՅ ՆՊԱՍՏԱՄԱՏՈՅՑ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆԸ,

ընդունած լինելով Էջմիածնի համաժողովի որոշումները՝ փախստական-գաղթականներին օգնելու մասին և նրա մշակած գործունէութեան ծրագիրն ամբողջովին, առանց որևէ վերապահումների, շարունակում է ընդունել նուիրատուութիւններ վերոյիշեալ ծրագիրն իրագործելու նպատակով։

Նուէրները կարելի է ուղղել 1) Ընկերութեան նախագահին (Тифлисъ, Хану Сагнакскому). 2) Ընկերութեան գանձապահին (Тифлисъ, Юльѣ Спендіаровой—Евангуловская, 8) և 3) «Մշակի» խմբագրութեան անունով (Редакція газеты «МШАКЪ» для передачи «НПАСТАМАТУЙЦУ»).
աո. (օ. մ.) 197. 5—2

ՊԵՏԱԿԱՆ ՆՊԱՍՏԸ

Ինչպէս գիտենք, Էջմիածնում մարտի 1—3 ին կայացած համաժողովն որոշել էր խնդրել Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին միջնորդութիւն յարուցանել բարձր կառավարութեան առաջ պետական նպաստ տալ փախստականների համար կազմված նախահաշւի իրագործման համար։

Համաժողովը ի նկատի էր ունեցել, որ 5 միլիոն գումարը անհնարին է հանգանակել մասնաւոր նուէրներով՝ գլխաւորապէս այն պատճառով, որ հայ հասարակութիւնը ծանրաբեռնված է բազմաթիւ զոհաբերութիւններով յօգուտ կամաւորների, հիւանդանոցների, վիրաւորների և գաղթականների և, հետևաբար, նա միայն որոշ չափով կարող է այդ նպատակի համար զոհողութիւններ անել, բայց այդ զոհողութիւններով անհնարին է հաւաքել 5 միլիոն ռուբլի։ Բացի դրանից, հայ հասարակութիւնը, մեր երկրի միւս ազգաբնակութեան հետ միասին, ծանրաբեռնված է այժմ ևս յաւելեալ տուրքերով ու հարկերով, որոնք առաջ են եկել պատերազմից և անխուսափելի են։

Էջմիածնից ստացված հեռագիրը ցոյց է տալիս, որ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը դեռ մարտի 14-ին յարուցել է բարձր կառավարութեան առաջ այդ միջնորդութիւնը։

Պէտք է յուսալ, որ կառավարութիւնը, ի դէմս փոխարքայի, ուշադրութեան կառնէ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի միջնորդութիւնը։

Սակայն այդ միջնորդութիւնը որևէ կերպով չը պէտք է կասեցնէ հայ հասարակութիւնը տալ իր լուման այն չափով, որչափով նա կարող է, որովհետև

Նա կարող է լուծումն ստանալ ուշ, մինչ այնմ հարկաւոր է անմիջական օգնութիւն։

Կատարենք մեր պարտքը։

Հ. Ա.

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

—o—

ՊԱՏԵՐԱԶՄ ԹՈՒՐՔԻԱՅԻ ԴԷՄ

—o—

ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)
2 ապրիլի

ԹԻՖԼԻՍ.—Պաշտօնական։ Կովկասեան զօրաբանակի շտաբի կողմից.

Մարտի 31-ին ծովամերձ շըրջանում հրացանաձգութիւն էր։

Արդուինի շրջանում թիւրքերը փորձեցին յարձակում գործել, բայց հանդիպեցին անաջողութեան։

Ապրիլի 1-ին Օլթիի ուղղութեամբ մեր հետախոյզ զօրախմբերը հրացանաձգութիւն ունեցան թիւրքերի հետ։

Մնացած զօրաճակատում փոփոխութիւն չը կայ։

ԱՆԳԼՕ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)
1 ապրիլի

ԼՈՆԴՈՆ.—Պաշտօնապէս հաղորդվում է, որ երկուշաբթի օրը 23,700 թիւրքերից, քիւրդերից և արաբներից բաղկացած մի զօրաբանակ 23 թընդանօթներով յարձակում գործեց անգլիական զօրքերի վրա Շաիբի մօտ՝ Միջագետքում.

Երեքշաբթի օրը անգլիացիք յարձակման դիմեցին և ցիրուցան արին թշնամուն դէպի հիւսիս, գերելով 18 օֆիցեր և 300 զինուոր և ձեռք ձգելով, բացի այդ, 2 թնդանօթ ու մի քանի դրօշակ։

Անգլիացիների կորուստներն են. սպանվածներ չը կան, վիրաւորվել են 4 օֆիցեր և 23 զինուոր. բացի դրանից, վիրաւորված են 65 հնդիկ։

ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՇՈՒՐՋԸ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)
2 ապրիլի

ՍՕՖԻԱ.—Միտիլէնից հաղորդում են, որ թիւրքերը ուժեղացնում են Զմիւռնիայի և Կարաբի ամրութիւնները, նաև վերականգնում են այն երկու բերդը, որոնք լրջօրէն տուժել են վերջին ռմբակոծութեան ժամանակ։

Ալեքսանդրիայից տեղեկացնում են, որ Դարդանէլի մօտ ափ իջեցնելու պատրաստված զօրքերի թիւը հաւասարվում է 100,000 մարդու բազմաթիւ թնդանօթներով։

ԹԷՀՐԱՆ.—Թիւրքերը, առաջանալով դէպի Քիրմանշահ, գրաւեցին Սէրպուլը։

Քիրմանշահի ռուսաց և անգլիական հիւպատոսարանները և ռուսական ու անգլիական բանկերի բաժանմունքները մեկնեցին Համադան։

Թէհրանի կաբինէտի բանակցութիւնները թիւրքաց դեսպանի հետ հարթվեցին։

Ընդհարումները շարունակվում են։

Դեսպանը յոյս է տածում, թէ սահմանային միջադէպը չի անդրադառնայ երկու մահմեդական տէրութիւնների փոխադարձ յարաբերութիւնների վրա, որպիսի մտքով էլ նա շփվում է Կ. Պօլսի հետ։ Վերջինիս հետ, սակայն, հեռագրական հաղորդակցութիւնը խզված է։

Կասրիշիրինի շրջանում թիւրքերի շարժումը չէ վերջանում, բայց մէջլիսը և մայրաքաղաքի մամուլը դրութիւնը չէ համարում սպառնական Պարսկաստանի շահերին և տակաւին միջոցներ ձեռք չեն առնվում թիւրքերի արշաւանքի դէմ։

Այսօր Լոնդօն մեկնեց մեծ-բրիտանական դեսպան Տաունլէյը։ Անգլիական նոր դեսպան Մարլինգը սպասվում է այս օրերս։

—

(Լրագիրներից)

—

◆ Թիֆլիսում հեռագիր է ստացված, թէ Վանի վիլայէթում մեծ խառնակութիւններ և անկարգութիւններ են սկսվել։

◆ «Р. Сл.»-ին հաղորդում են Պետրօգրադից. «Որպէսզի արգելք լինեն Բուլգարիայի հանդէս գալուն յօգուտ եռեակ համաձայնութեան, Աւստրիան և Գերմանիան պահանջել են Թիւրքիայից յօժարակամ զիջել Բուլգարիային Թրակիան Միդիա-Էնօս գծով։ Բ. Դուռը ստիպված էր համաձայնել։ Այն ժամանակ Գերմանիան և Աւստրիան բանակցութեան մէջ են մտել Ռումինիայի և Յունաստանի հետ, որոնք պատասխանեցին, թէ նրանք դժուարանում են ասել, թէ ինչպիսի դիրք կը բռնեն այն դէպքում, եթէ Բուլգարիան գրաւէ Թրակիան։

◆ Դարդանէլի ռմբակոծութեանը արգելք է լինում կառավարի մրրիկը։

ԹՈՒՐՔԻԱՅԻ ԲԱԺԱՆՈՒՄԸ

«Radical»-ը դիմելով բալկանեան պետութիւններին և Իտալիային՝ մատնանշում է նրանց համար անհրաժեշտութիւնը, Թիւրքիայի առաջիկայ բաժանման ի նկատի ունենալով, անմիջապէս կանգնել եռեակ համաձայնութեան կողմը։ «Հասել է արևելեան խնդրի վերջնական լուծման ժամը։ 1912 թ. եւրոպական դիպլոմատիան սխալ գործեց, կանգնեցնելով բուլգարական և սերբիական բանակի յաղթական առաջխաղացումը։ Այդ սխալը ծնեց բալկանեան երկրորդ պատերազմը, որ աւստրիական էրցհերցօգ Ֆրանց Ֆէրդինանդին հնարաւորութիւն տուեց կազմելու ալբանական իշխանութիւն, այսինքն՝ Բալկանեան թերակղզում ստեղծեց մի օջախ, որով Հաբսբուրգները կարող էին օգտվել նրա համար, որպէսզի իրանց ցանկացած րոպէին բորբոքեն եւրոպական հրդեհը։ Այժմ եւրոպական դիպլոմատիան չի կրկնի նախկին սխալը։ Այն րոպէին, երբ դաշնակից նաւատորմը խարիսխ ձգի Ոսկեղջիւրի առջև, իսկ դաշնակից բանակը մտնի Կ. Պօլիս, կը հասնի օսմանեան կայսրութեան գոյութեան վերջը։ Գուցէ ասեն, թէ վաղաժամ է բաժանել տակաւին չը սպանված արջի մորթին, —ասում է լրագիրը։—Բայց այն բանում, որ նա սպանվելու է այժմ, ոչ ոք չի կասկածում։ Դրանում չեն կասկածում ոչ Վիէննայում և ոչ Բեռլինում, ուր նոյնպէս պատրաստութիւն է տեսնվում նրա մորթին բաժանելու մասին»։

Լրագիրը չի կասկածում այն մասին, որ Թիւրքիան բաժանելու ծրագրի մասին արդէն համաձայնութիւն է կայացել Պարիզի, Պետրօգրադի և Լոնդոնի կաբինէտների միջև։ Լրագիրը իր կողմից ենթադրում է, որ եթէ Սերբիան և Ռումինիան ստանան հողամասեր ի հաշիւ աւստրօ-ունգարական կառավարութեան, այն ժամանակ արդարացի կը լինէր ընդարձակել Բուլգարիայի տիրապետութիւնը մինչև Էնօս—Միդիա գիծը և վերադարձնել նրան Մակեդոնիայի մի մասը։ Յունաստանը Եգէյեան կղզիների հետ պէտք է ստանայ Անատոլիայի ծովափի մասը Զմիւռնիայի հետ, որպէս կենտրոն, իսկ Իտալիան՝ Անատոլիայի հարաւային մասը։ Ոչ ոք, շարունակում է լրագիրը, չը պէտք է վիճի այն մասին, որ Ռուսաստանին անցնեն Հայաստանը՝ Սև-ծովի թիւրքական ափերով, Անգլիային՝ Տիգրիսի և Եփրատի աւազանները, իսկ Ֆրանսիային՝ Սիրիան։ Լրագիրը չի իմանում, թէ զուգադիպծւմ է արդեօք յիշեալ ծրագիրը դիպլօմատների մշակած ծրագրի հետ, բայց Ֆրանսիայի հասարակական կարծիքին համապատասխանում է այն։

Լրագիրը չի իմանում նոյնպէս, թէ դաշնակիցները կանգ կառնե՞ն այդ ծրագրի վրա, երբ նրանց աջողվի լիակատար յաղթութիւն տանել Թիւրքիայի վերաբերմամբ։

ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ԳԱԶԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԷԿ ԶՈՀԸ

Փետրվարի 15-էն սկսեալ մինչև մարտ 1 ը, ամբողջ 15 օր մեր խարխուլ եկեղեցիին բեմին առաջ դրուած կար մի յօշոտուած դիակ։

Սահմանապահ զօրքի թիւրք սպաները խաբեր, հաներ էին զայն իր ընտանիքի ծոցէն գիշեր ժամանակ ու չարաչար սպաներ։

Թիւրքական հրէշաւոր բարբարոսութիւնը յօշոտման արհեստի բոլոր գործողութիւնները լիովին կատարած էր այդ նահատակուած մարդուն վրայ։ Թիւրք եաթաղանի հարուածը որքան որ վրէժխնդրական՝ նոյնքան խորհրդաւոր և իր առանձին նշանակութիւնն ունէր։ Նահատակուողի աջ ձեռքը կտրուած էր և կախ ինկած դաստակի ոսկրէն միայն մի բարակ կաշիով։ Պատժուած էր այդ ձեռքը, որովհետև կենդանի ժամանակ այդ սպաներու և թիւրք պաշտօնեաներու ոճրագործութիւններն ու զեղծումները հրապարակած և տեղեկագրած էր թիւրք բարձր իշխանութիւններուն, հայոց պատրիարքարանին և դատապարտել տուած։ Անոր ճակատային ոսկորը մի վերշոկ լայնութեամբ և 4 վերշոկ երկարութեամբ բացուած էր ու թափուած ուղեղը, որովհետև նահատակուողը շատ ժամանակ մտածեր էր այդ ուղեղով իր տառապող և տանջուող ժողովուրդին համար և միջոցներ գտեր զայն պաշտպանելու։ Նոյնքան լայնութեամբ և նոյնքան երկարութեամբ բացուած էր և անոր ծոծրակային ոսկորն ու թափուած ղանկուղեղը. իսկ զոհին ողնաշարը՝ հրացանի մի հարուած ստանալէ յետոյ՝ սկսած գօտկատեղիէն մինչև վզակոթը կասաթուրայի 18 խրովի վէրք ունէր։ Սոսկալի ոճրագործութի՜ւն... Այս ամենը գործադրուած էր նահատակուողի կենդանութեան ժամանակ։

Թիւրք զինուորը այս քստմնելի ոճրագործութիւնով իր վրէժխնդրական զգացումներուն յագուրդ տալէն ետքը՝ հասկըցնել ուզած էր, որ այս տեսակը անշուշտ կը ստակայ և կը կորսնցնէ իր գիտակցութիւնը ու միւս անգամ չի համարձակիր թիւրք սպայի ու զինուորի ոճրագործութիւնները հրապարակել։ Սակայն ոչ, նա իր հրէշային ոճրագործութիւնով ապացուցած էր, որ ինքը հարազատ ժառանգորդն է իր բարբարոս նախնիքներու գազանութիւններուն, ու դարերու ընթացքին անոնցմէ աւելի կատարելագործուած՝ միայն յօշոտման արհեստի մէջ։

Նահատակուողը Ալաշկերտի առաջն. փոխանորդ Ցովսէփ քահ. Տէր-Մինասեանն էր։ Բազմաթիւ սրտեր կսկծեցին և աչքեր արտասուեցին անոր այս ողբերգական նահատակութեան համար։ Անոր համար առանց ազգի խտրութեան ողբաց ամբողջ Ալաշկերտցին՝ աշխատաւոր հայն ու քիւրդը, որովհետև ընդմիշտ զրկուեցան իրենց միակ պաշտպանէն։

Ողբացէ՛ն նահատակուողի եղերական այս նահատակութիւնը իր բոլոր կարգակիցներն ու ծանօթները՝ մի հասարակական անձնուէր գործիչ կորսնցնելնուն համար։

Ա լ ա շ կ ե ր տ Բարթող

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

—o—

ՌՈՒՍ-ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՌՈՒՍ-ԱՒՍՏՐԻԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)
2 ապրիլի

ՊԵՏՐՕԳՐԱԴ.—Պաշտօնական։ Գերագոյն Զօրահրամանատարի շտաբի կողմից.

Օսովէցի մօտ թշնամին ապրիլի 1-ին ապարդիւն տեղը փորձեց առաջանալ դէպի մեր զօրադիրքը։

Մլավայի ուղղութեամբ տեղի են ունենում մեզ համար նպաստաւոր ընդհարումներ առաջապահ զօրամասերի միջև։

Բզուրի ձախ ափում մեր առաջապահ զօրամասերը գրաւեցին Կունոցէն դաստակերտը Սօխաչէվի շրջանում։

Կարպատներում մենք մասամբ առաջացել ենք Ուժօկի լեռնանցքից դէպի հիւսիս, ուր գերեցինք մօտ 200 հոգու և աջողութեամբ վանեցինք հակառակորդի յարձակումները Եավօրովի մօտ և Կօզիվկից դէպի հարաւ։

ՖՐԱՆՍ-ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ԱՆԳԼՕ-ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)
2 ապրիլի

ԼՈՆԴՕՆ.—Երէկ երեկոյ «ցէպպէլինները» ռումբեր նետեցին Նորդումբերլանդի ծովափի վրա։

ՆԻՒ-ԿԷՍԼ.—«Ցէպպէլինը» նետեց 8 ռումբ Զօպինգտօնի, Բէդլինգտօնի, Սիտօդէ-Լավալի շրջաններում, որի հետևանքն եղաւ հրդեհ քարածուխի պահեստներից մինում։ Ուրիշ ռումբեր նետվել են Անտիսֆորդում, ուր վնասվեց մի շինութիւն. Սիտոմբէրնէում ռումբից հրդեհվեց մի տուն, բայց հրդեհը հանգցվեց։ Բէնտօնի վրա նետված երկու ռումբը ընկան դաշտում, թեթև վիրաւորվեց մի մարդ։ Ցետոյ «ցէպպէլինը» դիմեց Ուալսէնի կողմը, ուր նետեց 6 ռումբ, որոնք առաջ բերին 4 աննշան հրդեհ։ Ռումբերից մինը հրդեհ առաջ բերեց երկաթուղային գնացքի մէջ, որից երկաթուղային հաղորդակցութիւնը կանգ առաւ մի քանի րոպէ։ «Ցէպպէլինը», թռչելով դէպի Տայնգետը, նետեց 3 ռումբ, որոնք վնաս չը պատճառեցին, յետոյ շրջից դէպի ծովը։ Գիշերվայ ժամը 11-ի մօտերը ամեն ինչ ստացաւ իր բնական ընթացքը։ Մարդկային զոհեր չեղան։

ՊԱՐԻԶ.—Պաշտօնական հաղորդագրութիւնը յայտնում է. «Բէրրի-օ-Բէկի մօտ երէկ երեկոյեան մենք գրաւեցինք գերմանական մի խրամատ, որը թշնամին, սակայն, կարողացաւ ետ խլել։ Մենք ամրացանք նոր խրամատում՝ յիշեալ խրամատի կողքին։ Էպարժի մօտ թշնամու հակայարձակումը վանվեց։ Մեր զօրագծից դէպի արևմուտք մենք վանեցինք բոլոր հակայարձակումները, ձեռք ձգեցինք գերիներ, 1 թնդանօթ, շատ հրացան և ռազմամթերք»։

ԼՈՆԴՕՆ.—Հրատարակվեց Ֆրէնչի հեռագիրը Նէվշապէլի մօտ տարված յաղթութեան մասին։ Երեքօրեայ կռիւներում

ընկան 190 օֆիցէր և 2337 զինւոր, վիրաւորվեցին 358 օֆիցէր և 8174 զինւոր, անհայտացան 23 օֆիցէր և 1728 զինւոր։ Ընդամէն կորցրել ենք մի քանի հազար զինւոր, գերի վերցրած 30 օֆիցէր և 1657 զինւոր գերվել են։

ՀԱՄԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՑՈՒՐՋԸ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

2 ապրիլ

ՊԵՏՐՈԳՐԱԴ.— Տարիֆային կոմիտէն, ընդունելով ռուսական արդիւնաբերութեան և վաճառականութեան ներկայացուցիչների յարուցած հարցը, որոշեց ամերիկեան և անգլիական նաւահանգիստների միջև Արխանգելսկի վրայով ռուսական երկաթուղիների Վոլոգդա-Պետրոգրադ-Մոսկվա-Կիեվ-Վարշավա-Սարատով-Խարկով-Օդեսսա-Եկատերինոսլաւ-Օմսկ-Րիգա-Ռեվէլ կայարանների և Նիւ-Եօրկ-Գալիֆակս-Լիվերպուլ-Լոնդոն նաւահանգիստների միջև այնպէս, որպէսզի այդ լինի Արխանգելսկ կայարանը շրջանցած կերպով կոճաւորելուց յետոյ։

Առևտրի մինիստրութեան կառավարչի նախագահութեամբ կայացաւ գլխաւոր մատակարարական կոմիտէի առաջին նիստը։

ԿԻԵՎ.—Թանգութեան դէմ մաքառելու համար քաղաքային դուման յատկացրեց 100,000 րուբլի՝ մթերանոցներ հաստատելու համար. յատկացրեց 300,000 ր. վարկ քաղաքային վարչութեան կից գտնվող մատակարարական մասնաժողովին և մասնակից անել տալիս մատակարարական գործում ռազկան կօօպերատիվ կազմակերպութիւններին։

ՕԴԵՍՍԱ.— Քաղաքապետի նախագահութեամբ քաղաքի և վաճառականութեան ներկայացուցիչների մասնակցութեամբ կայացաւ խորհրդակցութիւն թանգութեան դէմ մաքառելու միջոցների մասին։ Որոշվեց նշանակել սակագին մսի և հացի համար և կազմակերպել քաղաքային մի շարք կրպակներ սական մթերքներ վաճառելու համար։

Օդեսսայի կանանց բարձր դասընթացքներ տրված են արքունի բարձր կրթական հաստատութիւնների իրաւունքներ։

ՏՕԿԻՕ.—Նահանգապետների համագումարում մինիստր-նախագահը ճառ արտասանեց, որի մէջ, խօսելով միկադոյի առաջիկայ թագադրութեան և ընտրութիւնների հետևանքների մասին, որոնք կաբինէտին ապահովում են մեծամասնութիւն պարլամենտում, յայտնեց, թէ ժամանակակից պատերազմը, որ աւարտվելու է երրեակ համաձայնութեան լիակատար յաղթութեամբ, նոր կերպով ամրապնդեց Եապօնիայի դաշնակցութիւնը Անգլիայի հետ, ինչպէս և Եապօնիայի համաձայնութիւնը Ռուսաստանի և Ֆրանսիայի հետ։ Բանակցութիւնները Չինաստանի հետ, որոնք վերջ ի վերջոյ ապահովելու են խաղաղութիւնը Հեռաւոր Արևելքում, վերջանում են նպաստաւոր, որը ապագայում կամրապնդէ սերտ բարեկամական յարաբերութիւններ երկու երկրների միջև։

ՍՈԼՈՒՆ.—Ֆրանսիան Սերբիա է ուղարկել 27 բժիշկ և մեծ քանակութեամբ դեղորայք։

ԼՈՆԴՈՆ.—Նիւ-Եօրկից հաղորդում են, որ գերմանական դեսպանի յուշագիրը այսօր նորից դարձաւ տեղական մամուլի յախուռն յարձակման առարկայ։

Ֆէլդմարշալ Ֆրէնչ տեղեկացնում է, որ բէլգիական Թագաւորը մարտի 26-ին այցելեց անգլիական զօրքերին։ Ֆրէնչը մեծ գովասանքով է խօսում բէլգիական զօրքերի ցոյց տուած գնահատելի աջակցութեան մասին։

ՊԱՐԻԶ.—Արտասուել ցերեկոյթում, որ կայացաւ Պուանկարէի նախագահութեամբ յօգուտ վիրաւորների, Վիվիանին ճառ արտասանեց, որի մէջ, ի միջի այլոց, ասաց. «Ֆրանսիան կը խօսէ դաշնակիցների համաձայնութեամբ հաշտութեան հնարաւորութեան մասին սոսկ նրանից յետոյ, երբ նրանց հետ միասին կը վանէ թշնամուն Բէլգիայից, կը վերականգնէ իր երկրի ամբողջութիւնը, կընկճէ պրուսական միլիտարիզմը և կազատագրէ Եւրոպային»։

ՀՌՈՄ.—Միլանից հեռագրում են, որ ի նշան բողոքի ոստիկանութեան բռնութեան դէմ յայտարարված ընդհանուր գործադուլը ընթանում է հանգիստ. գործարանները փակ են. գնացքները չեն երթևեկում. կարգ ու կանոնի պահպանութիւնը յանձնարարված է զօրքերին։

ՊԵՏՐՈԳՐԱԴ.—Հոֆմէյստէր Միխայիլ Գիրսին հրամայված է լինել արտակարգ լիազօր դեսպան Իտալիայի Նորին Մեծութիւն Թագաւորին կից։

ԼՈՆԴՈՆ.—30,000 անգլիացի կին յօժարակամ առաջարկեցին աշխատել անգլիական զինագործարաններում և մահուցի ֆաբրիկաններում, որպէս զի տղամարդիկ կարողանան մտնել զօրքերի մէջ։

ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՑՈՒՐՋԸ

◆ «Р. Вѣд.»-ին հաղորդում են Կոպէնհագէնից. «Ֆրանսիացի յայտնի զինւորական գրող գեներալ Շէրֆիսը գրում է, որ պատերազմը պէտք է վերջանայ 1915 թ. աշնանը։ Վճռական ճակատամարտ տեղի կունենայ Մասսի և Մօզէլի միջև»։

◆ Ռումինական քաղաքական շրջաններում հաւատացնում են, որ Իտալիան նոտա է ուղարկել Աւստրիային՝ պահանջելով որոշ պատասխան Տրիէստը զիջելու հարցի առթիվ։

◆ Բուխարէստից հաղորդում են, որ Ռումինիայի և Գերմանիայի միջև կայացել է համաձայնութիւն. ամեն երեք օրը մի անգամ Գերմանիան ուղարկելու է Ռումինիա 35 վագոն, որպէսզի բուլղարական ապրանքներ ուղարկվեն Գերմանիա։

◆ «Танинъ»-ը հաղորդում է, որ յոյները ամրացնում են Կրետէն։

◆ «Дневникъ Польскій»-ն հաղորդում է, որ Ռադոմի և Կելցէի նահանգներում պատերազմին մօտ գտնվող գաւառներից արտաքսում են հրէաներին։

◆ Պլօցկում և նրա շրջակայքում գերմանացիք պատրաստվում են նահանջել։

◆ Իտալիայում կազմակերպվում է հրէական լեգիոն պատերազմի առիթով։

◆ Երրեակ համաձայնութեան պետութիւնները լուրջ առաջադրութիւն են ուղարկել Ցունաստան, որ իր դիրքը որոշելու է շատ մօտիկ ապագայում։

◆ Վիլհէլմը անցեալ երեքշաբթի օրը եղել է Բրիւսէլում։

◆ «Р. Вѣд.»-ին հաղորդում են Նիժնի-Նովգորոդից. «Քաղաքային ժուժկալութեան ընկերութիւնը ստացաւ Մեծ Իշխան Կոնստանտին Կոնստանտինովիչից հետևեալ հեռագիրը. «Իմ ամենաեռանդ զեկուցմանը ձեր հեռագրի առիթով Թագաւոր Կայսրը բարեհաճեց սեփական ձեռքով մակագրել. «Կարող են հանգիստ մնալ։ Մինչև պատերազմի վախճանը ամենևին գարեջրի ու գինու վաճառում չի լինի»։

ԳԵՐՄԱՆ ԼՐՏԵՍՈՒԹԻՒՆԸ ԱՄԵՐԻԿԱՅՈՒՄ

Նիւ-Եօրկի «Américan» թերթը ծանուցանում է, թէ ձերբակալված են երկու հոգի, որոնցից մէկը գերմանացի նախկին մի կապիտան է. նոյն թերթի ասելով՝ այդ ձերբակալութիւնները Վաշինգտոնի արդարադատութեան մինիստրութեան կարգադրութեամբ են կատարվել, հրապարակ հանելու համար երկար ժամանակից ի վեր ծնունդ առած մի դաւադրութիւն, որին մասնակցում են գերման բարձր պաշտօնատարներ. նրանք ձեռք էին բերում կեղծ անցագիրներ և Անգլիա ու Ամերիկա ճամբորդում՝ լրտեսութեան նպատակով. գործը պէտք է յանձնվի նախագահ Վիլսոնին՝ իբրև միջազգային գործ։

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ ՀՐԱՄԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐԻՉ ՍԵՆԱՏԻՆ

Պետրոգրադ, 2 ապրիլ

Անհրաժեշտ գտնելով լրացնել պահեստի գումարտակները (բատալիօն), նաև պետական երկրապահների զօրամասերը, հրամայում ենք՝ 1914 թւի յուլիսի 21-ին, սեպտեմբերի 17-ին, նոյեմբերի 7-ին և դեկտեմբերի 24-ին տրված Մեր հրամաններով զէնքի կանչվածներից անկախ՝ նորից զինւորական ծառայութեան կանչել.

1) 1915 թւականից սկսած մինչև 1900 թւի զինւորակոչութեան ժամանակամիջոցների առաջին կարգի երկրապահ զինւորներին (ратники ополченія) պետութեան բոլոր նահանգներում, շրջաններում և քաղաքապետութիւններում, բացառութեամբ Բագուի, Վարշավայի, Գանձակի, Կալիշի, Քութայիսի, Կելցէի, Լոմժինի, Լիւբլինի, Պետրոկովի, Պլօցկի, Ռադոմի, Ստաւրոպոլի, Սուվալկի, Խոլմի, Թիֆլիսի, Ձերնոմորի և Երևանի նահանգներից, Ամուրի, Բաթումի, Դաղստանի, Կամչատկայի, Կարսի, Կուբանի, Պրիմորի, Սախալինի, Տերէկի և Եակուտսկի շրջաններից, Բագուի քաղաքապետութեան, Զաքաթալայի և Սուխումի վիճակներից, Ալէքսանդրովսկի, Կէմի, Մեզենի, Պեչերսկի և Պինէժի գաւառներից.

2) Առաջին կարգի երկրապահ զինւորներին, որոնք եղել են զօրքերում, —բոլորին, իսկ զօրքերում չեղածներից՝ 1915 թւից սկսած մինչև 1910 թ. զինւորակոչութեան ժամանակամիջոցին Թուրքեստանի գեներալ-նահանգապետութեան բոլոր շրջաններում.

3) 1915—1900 թ. թ. առաջին կարգի և զօրքերում չեղած երկրապահ զինւորներից նրանց, որոնք բնակվում են Ֆինլանդական Մեծ Իշխանութեան մէջ.

4) 1915—1900 թ. թ. ժամանակաշրջանի 1-ին կարգի և զօրքերում չեղած մենոնիտներին Եկատերինօսլաւի, Տաւրիկեան, Խէրսոնի, Սամարայի, Օրէնբուրգի, Ուֆիմի, Խարկովի, Ակմոլինի և Սեմիպալատինսկի նահանգներում.

Զինւորակոչութեան ժամանակը թող սահմանէ զինւորական մինիստրը։

Կառավարիչ սենատը չի յապաղի ի կատարումն սրա պատշաճ կարգադրութիւնն անելու։

Իսկականի վրա Նորին Մեծութեան Սեփական ձեռքով ստորագրված է «ՆԻԿՈԼԱՅ»

Ցարսկոէ Սելօ, 29 մարտի 1915 թ.։

Ծէշեց՝ զինւորական մինիստր գեներալ-ադիւտանտ Սուխոմլինով։ (Հ. Գ.)

ԱՅԼ ԵՒ ԱՅԼ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

2 ապրիլ

ՊԵՏՐՈԳՐԱԴ.— Սենատը դատախազի բողոքագրի համաձայն բեկեց Թիֆլիսի դատաստանական պալատի արդարացնող դատավճիռը հայ քահանայ Տէր-Ոսկանեանի և այլ 12 հոգու գործի առիթով, որոնք մեղադրվում էին «Դաշնակցութիւն» կուսակցութեանը պատկանելու մէջ, և յանձնեց գործը ի նոր քննութիւն միևնոյն պալատին։

ԲԱԳՈՒ.— Գիշերս քաղաքի կենտրոնում տեղի ունեցաւ հրացանաձգութիւն 2 քաղաքապահ ոստիկանների և 4 չարագործների միջև։ Սպանվեց մի փախստական աքսորական, որ կատարել էր 16 սպանութիւն. մնացածները կալանաւորվեցին։ Երկու ոստիկան էլ սպանվեցին։

ՊԵՏՐՈԳՐԱԴ.— Քութայիսի նահանգական առեւանի գործակալ Բիբիկովը նշանակվեց Գանձակի փոխ-նահանգապետ։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՑՈՒՑԱԿ

Տաճ.-կնօփրիի հայ Ճուխրաօուներիի

(Ցօգուտ փախստ. գաղթականների)

(Տես «Մշակ» № 18)

Ա. Տէր-Աւագեան 25 ր., Բ. Ոսկանեան 10 ր., Կ. Օրդիեան, Վ. Ակոբով և Խ. Ակոբով 5-ական ր., Գ. Գէորգով և Հ. Թիւնիեան 3-ական ր., Ա. Սարգսեան, Թ. Թումասեան, Թ. Ղարադաղցի, Ս. Դադինցով, Գ. Խաչագող, ոմն Աբրահամ, Գ. Անտոնով և Դ. Ֆանելով 2-ական ր., Ա. Երևանցեան 1 ր. 50 կ., Ս. Սարգսեան 1 ր. 35 կ., Ի. Բենիամինով և Բ. Երիցեան 1-ական ր., Մ. Սարգսեան 65 կ., Գ. Հոլեցի 50 կ.։ Ընդամենը 78 րուբլի։

ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

Մենք ստացանք Էջմիածնից հետևեալ հեռագիրը.

Էջմիածին, 2 ապրիլ

Նորին Վեհափառութիւնը մարտի 14-ին գրաւորապէս դիմել է Նորին Պայծառափայլութիւն Փոխարքային և խնդրել միջնորդել կառավարութեան առաջ՝ բաց թողնել 5 միլիօն րուբլի՝ 60,000 փախստականների պահպանութեան և քայքայված տնտեսութեան վերականգնման համար։

ԵՒ ԻՄ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆԸ

«...» թերթի մէջ պ. Ա. Ղազարեան, որ իբրև ներկայացուցիչ Հ. Կենտ. Կոմիտէի՝ ստորագրել է այն յայտարարութիւնը, թէ այդ Կոմիտէը իրան ազատ է համարում գումարների ժողովարարութեան և ծախսման վերաբերմամբ, տպել է (№ 69-ում) մի պատասխան, որ ստիպում է ինձ տալ բացատրութիւն, վերականգնելու համար աղաւաղված ճշմարտութիւնը։

Փոխանակ որ պ. Ա. Ղազարեանը ուղղակի հերքէր իր դէմ եղած ամբաստանութիւնները՝ տպված «Баку», «Кавк. Телег-

Բ Ա Ն Ա Ս Ի Ր Ա Կ Ա Ն

ՄԻ ՔԱՆԻ ԷՋԵՐ ՏՈՒՐԻՍՏԻ ՕՐԱՑՈՅՑԻՑ

IV

Մի քանի խօսք Թիւրքիայի կրթական հաստատութիւնների մասին

Այդ հաստատութիւնների մեծ մասի հիմնադիրներն ու վարիչները Թիւրքերը չեն։ Ինչպէս յայտնի է, Թիւրքիայի վերաբերեալ ստատիստիկաներ առհասարակ շատ քիչ են ճարվում և կամ թէ բոլորովին չեն։ Իմ ձեռքի տակ այս րոպէիս ունեմ մի ստատիստիկա, որը ցոյց է տալիս օտար պետութիւնների Թիւրքիայի մէջ ունեցած դպրոցների և միսիոնների քանակը (այս ես քաղել եմ Կ. Պոլսում հրատարակվող «Կայծ» ամսագրի 1912 թ. օգոս.-սեպտ. համարից։ Թերթի խմբագրութիւնը այդ թիւը վերցրել է օտար հեղինակներից)։

Օտար պետութիւններից	Միսիոնար	Դպրոց	Աշակերտ-ուսանող
Ֆրանսիական ունի Թիւրքիայում	12	812	25,668
Ամերիկեան »	4	211	22,000
Անգլիական »	16	70	12,000
Բուլղարական »	...	34	....
Գերմանական »	4	16	25,000
Իտալական »	...	14	2,000
Ռուսական »	3	4	700
Հրէականներն ունեն	—	283	14,000

Դպրոցների մեծամասնութիւնը երկսեռ է, 10-ը բարձրագոյն են, 46-ը միջնակարգ, 1450-ը նախակրթարան։ Բոլոր դպրոցականների թիւն է 91,678-ից աւելի։

Հայերն ու յոյներն էլ ունեն իրանց ազգային կամ մասնաւոր դպրոցները. հայերը ունեն՝ 2500, իսկ յոյները՝ 3500 երկսեռ դպրոցներ։ «Երկսեռ» որ ասում են, այստեղ պէտք է հասկանալ այնպիսի դպրոցներ, որոնք ունեն թէ տղաների և թէ աղջկանց համար առանձին-առանձին բաժանմունքներ։

Այս ուշադրութեան արժանի թւերը աւելի կը հետաքրքրեն ընթերցողին, եթէ ի նկատի առնվի նաև այն հանգամանքը, որ դրանք հաւաքվել են սրանից 14 տարի առաջ։ Կարելի է երևակայել, թէ այս ժամանակամիջոցում ինչքան շատացած կը լինեն այդ թւերը։ Սրանից յետոյ մեզ համար պարզ կը լինի, թէ կապիտուլասիոնների վերացումով օտար պետութիւնները, ինչպէս և հայերն ու յոյները, ինչքան մեծ բան են կորցնելու. (իրաւաբանօրէն ենթադրվում է, որ այդ բոլոր դպրոցները մի անգամ ընդ միշտ փակվելու են)։

Բայց բանը նրանումն է, որ Թիւրքիայի յարաբերական մօտքով լաւագոյն դպրոցները օտարների ձեռքին են. դրանցից ամենից լուրջ նկատված և նիւթապէս ապահով հաստատութիւնները՝ ամերիկականներն են. արժէ դրանցից յիշել Ռոբերտ Կոլէջը, որը մի շատ գեղեցիկ շինութիւն է՝ բարձրացած Բոսֆորի եւրոպական ափին. այնտեղ աշակերտ դառնալ կարող են երազել միայն հարուստի որդիները. դպրոցը գիշերօթիկ է, իւրաքանչիւր աշակերտ տարեկան վճարում է առ նուազն 40 օսմանեան ոսկի (360 ր.)։ Այս Կոլէջը աւարտողը ստանում է «պսակաւոր արուեստից» տիտղոսը։ Յիշենք նաև Եփրատ Կոլէջը՝ Խարբերդում, Անատոլուի Կոլէջը՝ Այնթապում, Միջազգային Կոլէջը՝ Զմիւռնիայում և այլն։ Աղջկանց վարժարաններից շատ են գովում ամերիկականն ու ֆրանսիականը։ Այս բոլոր դպրոցներում մեր միջնակարգ վարժարանների կուրսի հետ զուգընթաց անցնում են նաև համալսարանական առարկաներ՝ փիլիսոփայութիւն, մետաֆիզիկա, քաղաքատնտեսութիւն, կրօնների պատմութիւն, աստուածաբանութիւն և այլն, ի հարկէ շատ համառօտակի։ Կ. Պոլսի հայկական դպրոցների մասին զուցէ առիթ ունենամ առանձին գրելու։

Թիւրքական դպրոցներն էլ նիւթապէս ապահով են։ Նրանց միջնակարգ դպրոցները (իդադիէ) աւարտողը ոչ կանոնաւոր իւրացրած է լինում մի որևէ եւրոպական լեզու (ֆրանսերէն) և ոչ էլ անցած բնական գիտութիւնների ենթադրված կուրսը. ընդհանուր զարգացողութեամբ էլ շատ ետ են։ Իդադիէն աւարտողը միայն թիւրքերէն իմացող մի գրագէտ է, աւելի ոչինչ։ Սա իմ կարծիքը չէ. հէնց անցեալ տարի թիւրքական պարլամենտում ըզկար ծեծվեց այդ հարցը։ Իդադիէներից աւելի նախանձելի վիճակի մէջ չեն նրանցից մի փոքր բարձր նկատված սուլթանիէներն ու լիսէները (լսարան)։

Այս րոպէիս Եւրոպայի համալսարաններում թիւրք կառավարութեան հաշւով հարիւրներով ուսանողներ են սովորում. ուղարկողները նրանցից շատ դժգոհ են, որովհետև նրանք չեն արդարացնում իրանց վրա դրված յոյսերն ու քիչ են օգտվում համալսարաններից, շատերը չեն կարողանում աւարտել, եթէ աւարտում են էլ՝ մի շօշափելի գործ չեն տեսնում։ Այս չարիքի արմատը, ինչպէս մատնանշել էր պատգամաւոր Զոհրապ էֆէնդին պարլամենտի ամբիօնից մի կոմիսիայի կողմից իր կարդացած զեկուցման մէջ, պիտի որոնել հէնց այն վարժարաններում, որտեղ այդ ուսանողները ստանում են իրանց միջնակարգ ուսումը. համալսարաններից չեն օգտվում նրանք, որովհետև լեզու չը գիտեն և պատրաստված չեն։ Ես կաւելացնեմ նաև մի երրորդ խոչընդոտ. դա այն հակայական հակադրութիւնն է, որ նկատում է թիւրք ուսանողը իր ապրած կեանքի և եւրոպական միջավայրի միջև։ Ինչքան դժուար է նրա համար հրաժարվել իր սովորութիւններից և ընտելանալ եւրոպական կեանքին։

Թիւրք համալսարանի ուսանողութիւնն էլ չունի այն լրջութիւնը, որ յատուկ է բարձրագոյն դպրոցների ուսանողութեանը։ Դրանցից համեմատաբար աւելի ինտելիգենտութեան նշաններ ցոյց են տալիս պարսիկ և թաթար (ռուսահպատակ) ուսանողները. սրանք ունեն նաև իրանց առանձին միութիւնները։ Թիւրք ուսանողների մասին տեղեակ մարդիկ ասում են, որ նրանք իրանց երկրին, նրա կարիքներին էլ ծանօթ չեն։ Համալսարաններից ամենից շատ օգտվողները և ազգային-հասարակական գործերում ամենից ջերմ մասնակցութիւն ցոյց տուողները նորից հայ ուսանողներն են։

Դրանցից ես պատահել եմ շատ գիտակից երիտասարդների, որոնք աննպաստ կարծիք են յայտնել այն հաստատութիւնների մասին, որտեղ իրանք ուսանում են. իրանց ուսուցիչներից նրանք ոչ մի ակնկալութիւն չունեն և իրանց յոյսը դրել են միմիայն իրանց վրա. տարիները փչացնում են, որովհետև թիւրքական դիպլօմի կարիք ունեն։

Իւրաքանչիւր ուսանողական խումբ պահում է իր սեփական օրգանը, իսկ թիւրք ուսանողները, այն էլ ոչ բոլորը, միայն համակրանք և հակակրանք են արտայայտում Իթթիհադին և Իթիլաֆին, և շատ աւելի ենթարկվող են, քան իրանց հայ ընկերները։ Այն էլ ասեմ, որ Թիւրքիայում, մանաւանդ թիւրքական շրջանում, բառիս բուն իմաստով կուսակցութիւններ գոյութիւն չունեն. մէջտեղում եղածներն էլ աւելի քաղաքական բնոյթ ունեն և զուրկ են որևէ տնտեսական հիմքից։ Անտեղի կը լինէր այդ կուսակցութիւններից որևէ մէկի անդամների աշխարհահայեացքի մէջ անգամ մօտաւոր նմանութիւն որոնել. Թուրք պահպանողական մօլլայի կողքին դուք կարող էք գտնել Եւրոպայում կրթված ազատամիտ թիւրքեր։

Այժմ դառնանք թիւրքերի բարձրագոյն վարժարաններին (նրանց զինւորական վարժարաններին բոլորովին ծանօթ չեմ). հետևելով թիւրքահայ թերթերին՝ ես էլ դրանք «համալսարան» եմ անուանում. այն էլ ասեմ, որ ինկապէս սրտանց կուզէի տեսնել այդ հաստատութիւնները համալսարանական բարձրութեան վրա, բայց բանը նրանումն է, որ դրանք և՛ իրանց ձևով և թէ մանաւանդ բովանդակութեամբ շատ հեռու են համալսարաններից։

Դրանք մեծ մասամբ ո՛չ օրինակելի միջնակարգ դպրոցներ են և ո՛չ էլ բարձրագոյն։ Աւելորդ չի լինի, կարծում եմ, այստեղ թւել այդ հաստատութիւնները և մի երկու խօսք ասել նրանցից իւրաքանչիւրի մասին։

Շատերի կարծիքով ամենից մխիթարականը բժշկական համալսարանն է (Պոլսի ասիական ափում), որն աշխատել են նմանեցնել Ժընևի համալսարանի համապատասխան ֆակուլտետին։ Ունի հարուստ լաբօրատօրիա, անդամահատական կաբինետ և կլինիկա։ Կուրսը տևում է հինգից մինչև եօթը տարի։ Ուսուցիչների մեծ տոկոսը Եւրոպայում աւարտած դոկտորներ են կամ պրօֆեսօրներ. մի քանիսը ֆրանսիացի են. հայեր նոյնպէս կան։

Մի բժշկական վարժարան էլ կայ եղել Բէյրութում։

Միւս համալսարանների պրօֆեսօրներից մեծամասնութիւնը աւարտել են միայն նոյն այդ համալսարանները. շատ քիչ պատահում են նաև Եւրոպայում կրթված ֆրանսիացիներ, իտալացիներ, գերմանացիներ, հայեր և այլն, դրանք էլ մեծ մասամբ մաթեմատիկայի, բնական գիտութիւնների, գեղարուեստի այս կամ այն ճիւղի և եւրոպական լեզուների դասատուներ են։ Թիւրք պրօֆեսօրները համոզելիս են եղել ուսանողներին, որ վերջիններս էլ հետևեն իրանց՝ սովորեն ֆրանսերէն, յետոյ գնան մի երկու տարի Եւրոպա և տեսնեն ամեն բան (իրանցից շատերը նրանց թւում և Սաֆօ էֆէնդին, կառավարութեան հաշւով ման են եկել ամբողջ Եւրոպան). կարիք չը կայ տարիներ շարունակ կապվել մի որևէ համալսարանի հետ. այնտեղից ինչ որ ստանալու է ուսանողը, նոյն այդ գիտելիքները նա ապագայում կարող է ստանալ գրքերից։

Շատ անուն է հանած նաև իրաւաբանական ֆակուլտետը (հուկուկ). մի հայ իրաւաբան, որ հէնց այս տարի էր աւարտել այդ մասնաճիւղը, հաւատացնում էր ինձ, որ իրանց համալսարանում ոչ կանոնաւոր անցնում են իրաւունքի տեսութիւնը, ոչ էլ քաղաքացիական, պետական, միջազգային և այլն իրաւունքները. պարապմունքների կենտրոնը Ղուրանն է իր շարիաթով։

Այստեղ, ինչպէս և թիւրքական միւս բարձրագոյն դպրոցներում, աւարտողներից դիսերտացիա չեն պահանջելիս եղել։

Իրաւաբանականից յետոյ պէտք է յիշել այսպէս կոչված Դար-իւլ-Մուալլէմը (վարժապետանոց), որի ուսանողները երեք առանձին մասնաճիւղերի վրա են բաժանված՝ գրական, լեզուաբանական, բնագիտական և մանկավարժական։ Միևնոյն ուսանողի համար միաժամանակ պարտադիր են թւաբանութիւնը, աշխարհագրութիւնը, ընդհանուր պատմութիւնը և հոգեբանութիւնն ու մանկավարժութիւնը, ինչպէս և փիլիսոփայութիւնն ու կրօնների պատմութիւնը։ Բնագիտական փորձեր վարժապետանոցում տեղի չեն ունենում, շաբաթը մի անգամ ուսանողները շոգենաւով գնում են Բոսֆորի

рафъ» և «Փայլակ» թերթերում և ապացուցէր, թէ այդ գրվածները ճիշդ չեն, նա դիմում է մի այլ միջոցի. նա մեղադրում է այդ թերթերին, թէ ինչու նրանք հաւատացել են «Մշակի» մէջ Հ. Ա.-ի գրածներին, որոնք իբր թէ «անձնական ու անհատական տպաւորութիւններ են», և թէ ինչու պ. Եր. Պալեանը անուշադրութեան է մատնել «Հայ Նպաստամատոյց Ընկերութեան անդամների արտակարգ ընդհանուր ժողովը», որ տեղի է ունեցել փետրվարի 23-ին, նախագահութեամբ Հ. Առաքելեանի, և ուր, իբր թէ, որոշվել է, որ «կենտրոնական մարմինը պէտք է գտնվի Թիֆլիսում»։ Այդ ասելով՝ պ. Ա. Ղազարեանը նպատակ ունի համոզել Եր. Պալեանին և «Баку» թերթին, թէ Հ. Առաքելեանը, նախագահելով մի ժողովի, որ որոշել է կենտրոնական մարմինը ունենալ Թիֆլիսում, էջմիածնում հակառակն է գործել, ուրեմն գնացել է հակառակ Նպաստ. Ընկերութեան որոշման։

Եւ իր ասածները ապացուցելու համար, պ. Ա. Ղազարեանը առաջ է բերել «Մշակի» № 43-ի մէջ տպված յօդուածը ընդհանուր ժողովի մասին, բայց առաջ է բերել նրա առաջին մասը, թողնելով երկրորդ մասը, որի մէջ կայ ժողովի իսկական որոշումը, մինչ առաջին մասը, որ առաջ է բերել պ. Ա. Ղազարեանը, պարունակում է միայն վարչութեան զեկուցումը, այլ ոչ ընդհանուր ժողովի որոշումը։

Ուստի, երբեւ հերքումն պ. Ա. Ղազարեանի գրածների, ես այստեղ առաջ կը բերեմ «Մշակի» № 43-ում տպված յօդուածի ամբողջութիւնը, այն է.

Վարչութիւնը իր փետրվ. 22-ի նիստում, մտքերի փոխանակութիւնից յետոյ, ընդունեց, որ էջմիածնի համագումարին մասնակցելու համար անհրաժեշտ է ունենալ Նպաստ. Ընկ. անդամների արտակարգ ժողով, ուր պէտք է տրվեն դիրեկտիւներ էջմիածին գնացող պատգամաւորին, ի նկատի ունենալով որ համագումարի վճիռները լինելու են վերջնական։

Վարչութիւնը ենթադրում է, որ համագումարում կարող են ծագել հետևեալ հիմնական հարցերը և Նպաստ. Ընկ. պատասխանները, որ կարդաց քարտուղարը վարչութեան արձանագրութիւնից.

1) Հայ փախստականների քայքայված տնտեսական դրութիւնը վերականգնելու գործում անհրաժեշտ է համագործակցութիւն բոլոր այն ընկերութիւնների և կոմիտէների միջև, որոնք ներկայումս զբաղված են փախստականներին խնամելով։

Նպ. Ընկ.-ը սկզբունքով ընդունում է այդ համագործակցութեան գաղափարը։

2) Համագործակցութեանը մասնակցելու ձևի նկատմամբ Նպ. Ընկ. ցանկալի է համարում՝ ընտրել մի ընդհանուր մարմին փախստականներին օգնող բոլոր ընկերութիւնների և կոմիտէների հաւասար թւով անդամներից, որպիսի մարմինը պատասխանատու է լինելու իրան ընտրած հաստատութիւնների առաջ, պարբերաբար վերջիններիս հաշիւ ներկայացնելով իր գործունէութեան մասին։

3) Այդ ընդհանուր մարմինը, Նպաստ. Ընկերութեան կարծիքով, պէտք է գըտնվի Թիֆլիսում, իբրև մօտ պաշտօնական իշխանութիւններին, կոչվելով Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի հովանաւորութեան ներքոյ, իսկ փախստականների բնակավայրերին կից նա կունենայ տեղական գործադիր ճիւղեր։

Վարչութեան անդամներ Հ. Առաքելեան, Սպէնդիարեան, Աթանասեան, բժ. Արծրունի, Գր. Վարդանեան տալիս են մանրամասն բացատրութիւններ յիշեալ չորս կէտերի առիթով։

Այդ բացատրութիւններից պարզվեց ի միջի այլոց, որ Նպ. Ընկ. վարչութեան այն առաջարկութիւնը, թէ փախստականներին օգնելու լուրջ գործն արդիւնաւոր կերպով տանելու համար հարկաւոր է ստեղծել մի մշտական բիւրօ Կ. Հ. Բ. Ընկ., Գիւղատնտեսականի և Նպաստամատոյցի հաւասար թւով ներկայացուցիչներից, մերժվել է Գիւղատնտ. Ընկ. վարչութեան հրաւէրով տեղի ունեցած խորհրդակցութեան մէջ։ Եւ էջմիածնի համագումարն է, որ կարող է ստեղծել մի կենտրոնական մարմին Վեհափառ Կաթողիկոսի հովանաւորութեամբ, որպիսի մարմինը հեղինակութիւն կը վայելէ կառավարութեան աչքում և, բացի խոշոր մասնաւոր նուիրաբերութիւններից, կը ստանայ նաև պետական միջոցներից յատկացվող գումարներ փախստականների անսահման կարիքներին բաւարարութիւն տալու համար։

Ընդհանուր ժողովը համաձայնեց վարչութեան հետ, ընդունելով նախ և առաջ համագործակցութեան գաղափարը սկզբունքով. ապա մասնանշեց, որ կենտրոնական ընդհանուր մարմնի տեղի հարցը կը լուծվի հաւանօրէն Էջմիածնի համագումարում, ինչպէս նաև այնտեղ կը մշակվի հիմնական ծրագիր փախստականների տնտեսական օգնութեան կազմակերպութեան մասին։

Եւ ահա Ա. Ղազարեանը ինչպէս է վարվել փաստերի հետ։ Այն 3-րդ կէտը, որ «Մշակի» մէջ տպված է այսպէս. «Այդ ընդհանուր մարմինը, Նպաստ. Ընկերութեան կարծիքով, պէտք է գտնվի Թիֆլիսում», նա, Ա. Ղազարեանը, այսպէս է առաջ բերել. «Այդ ընդհանուր մարմինը պէտք է գտնվի Թիֆլիսում». նա հանել է «Նպաստ. Ընկեր. կարծիքով» խօսքերը։ Ապա նա վարչութեան զեկուցումը ցոյց է տալիս իբրև ընդհանուր ժողովի որոշումն, մինչ ընդհանուր ժողովը որոշել է այլ բան, այն է՝ «կենտրոն. ընդհանուր մարմնի տեղի հարցը կը լուծվի հաւանօրէն Էջմիածնի համագումարում», այսինքն Նպաստամ. Ընկ.-ի ընդհանուր ժողովը ոչ միայն չէ որոշել, թէ կենտրոն. մարմինը պէտք է լինի Թիֆլիսում, այլ ուղղակի այդ որոշումը թողել է Էջմիածնի համագումարին։

Հետևաբար պարզ է, որ ես, Հ. Առաքելեանս, որևէ կերպով հակառակ չեմ գնացել ընդհանուր ժողովի «դիրեկտիւներին»։

Սակայն ենթադրենք մի րոպէ, որ իմ նախագահութեամբ կայացած ընդհանուր ժողովը որոշած լինէր, թէ կենտրոնական մարմինը պէտք է հաստատվի Թիֆլիսում և ես նրա այդ որոշման հակառակ գործած լինէի Էջմիածնում։ Մի՞թէ այդ փաստը կարող է արդարացնել պ. պ. Ա. Ղազարեանի, Ս. Յարութիւնեանի և Ա. Թադէոսեանի վարմունքը, որոնք մասնակցելով վիճաբանութիւններին, քուէարկութեանը, երբ հարցը վճռվում է մեծամասնութեամբ ոչ այնպէս, ինչպէս իրանք էին ցանկանում, յայտարարում են, թէ իրանց ընկերութիւնները ազատ են համարում իրանց։

Նպաստ. Ընկեր. ոչ թէ ընդհանուր ժողովը, այլ միայն վարչութիւնը ցանկութիւն էր յայտնել, որ կենտրոն. մարմինը լինի Թիֆլիսում, բայց նա բնաւ չէր պայմանաւորել այդ ցանկութիւնը նրանով, թէ ինքն իրան ազատ կը համարէ, եթէ ցանկութիւնը չիրագործվի։

Հ. Առաքելեան

միւս ափը և հարկ եղած փորձերը տեսնում բժշկական համալսարանի լաբօրատորիայում։ Վարժապետանոցում նկարչութեան, ինչպէս և կաղապարելուն մեծ տեղ են տալիս։ Միջանցքներում ցուցադրված են Թիւրք նկարիչների մի քանի աչքող նկար՞ները՝ վերցված իրանց պատմութիւնից և իրանց կրօնաւորների կեանքից։ Հետաքրքրական են նոյնպէս ուսանողների պատրաստած փայտէ ամանները ու խալօնական իրեղէնները։ Վարժապետանոցը մի աղքատիկ թանգարան էլ ունի, որտեղ դրված են բալկանեան պատերազմից մնացած մի քանի յիշատակներ. ի միջի այլոց այնտեղ դըրված են մի քանի կտոր այն քարացած սև հացից, որը ուտեցնելիս են եղել բուլգարները իրանց Թիւրք գերիներին... Կան նաև մի քանի գլօբուսներ և բնախօսութեան վերաբերող իրեր։ Չը մոռանամ ասել, որ այստեղ էլ շատ հայ ուսանողներ կան. դպրոցը գիշերօթիկ է, սնունդն ու ընելու յարմարութիւնները շատ նախանձելի են։ Ռամազանին Թիւրք ուսանողների համար ծոմ պահելը պարտադիր է։

Վարժապետանոցը ուսուցիչներ է պատրաստում գլխաւորապէս միջնակարգ իդադիէների համար։ Դասընթացքը երեք տարի է։

Պոլսում կայ նաև արուեստների ֆակուլտէտ, որի միայարկ շէնքութիւնը գտնվում է Պոլսի նորաբաց քաղաքային պարտէզի արևելեան կողմում, օսմանեան թանգարանի մօտ. նրա առաջ, այս և այն կողմերում անխնամ ձգված են շատ հետաքրքրական յունական արձաններ և կոթողներ։ Սրանք դիտողը իսկոյն կարող է գլխի ընկնել, թէ առ այժմ ինչքան գնահատելի է Թիւրքերի համար գեղարուեստը։

Արուեստների ֆակուլտէտը 5 առանձին բաժանմունքներ ունի. (տես՝ «Կայծ» 1914 թ. № 12)։

1) Նկարչութիւն (qeinture), որի դասընթացքը 5 տարի է. վերջին երեք տարիները յատկացվում են նկարչութեան. շատ մեծ տեղ են տալիս արտանկարելուն։ Ըն[illegible]մինը մի իտալացի ուսուցիչ ունի։

2) Ճարտարապետութիւն (architecture). դասընթացքը 4 տարի է. ուսուցիչները երկու իտալացիներ են։

3) Փորագրութիւն (gravure). դասընթացքը 4 տարի է. աշխատում են մեծ մասամբ փայտի վրա։

4) Արձանագործութիւն (sculpture). դասընթացքը 4 տարի է. միակ ուսուցիչը յայտնի հայ արձանագործ պ. Ոսկանն է։

5) Օսմանեան զարդարուեստ (ornementation ottomane), որ այս ճիւղը դեռ նոր է բացվել. դասընթացքը տեւելու է 4 տարի։

Արուեստից ֆակուլտէտը վերոյիշեալ ճիւղերից զատ ունի նաև բոլոր ուսանողների համար պարտադիր մի նախապատրաստական դասարան. դրանից յետոյ միայն իւրաքանչիւր ոք մտնում է իր ուզած բաժանմունքը։

Բարձրագոյն վարժարաններից յիշենք նաև հանքաբանականը, երկրաչափականը և գիւղատնտեսականը։ Իմ այնտեղ եղած ժամանակ բացվեցին նաև դրամատիքական կուրսեր։

Ուսանողները համալսարաններում սովորում են կամ բոլորովին ձրի և կամ վճարում են մի շատ չնչին գումար՝ մի օսմ. ոսկի (մօտ 9 ր.)։

Այժմ ես ուզում եմ մի կէտ շօշափել և դրանով էլ վերջացնել իմ ասելիքը Թիւրք դպրոցական հաստատութիւնների մասին։ Ես ասացի, որ դրանք ոչ օրինակելի միջնակարգ դպրոցներ են և ոչ էլ բարձրագոյն. բայց դրանով բոլորովին չի նսեմանում նրանց արժէքը. Թիւրքական հասարակական կեանքում նրանց մեծ դեր է վերապահված։ Այդ հաստատութիւնները եթէ այսօրվայ տեմպով շարունակեն իրանց գոյութիւնը, նրանց կաջողվի անշուշտ Թիւրք տգէտ մասսաները շարժել իրանց տեղերից։

Իմ կարծիքով՝ իւրաքանչիւր հայ պէտք է սրտանց ցանկայ, որ Թիւրք տարրը առաջ գնայ. եթէ Թիւրք կինը միշտ մնայ այսօրվայ յետամնաց վիճակում, Թիւրքահայ կինը չի կարող ազատագրվել և իր ուժերը երևան հանել. եթէ Թիւրք մասսան մնայ միշտ տգէտ և նախապաշարված, Թիւրքահայ ժողովրդի ձեռքերն ու ոտքերը միշտ կապված կը լինեն, նա չի կարող առաջ գնալ։ Մի երկրի տնտեսական և կուլտուրական կեանքը այն ժամանակ միայն փայլուն կը լինի, երբ այդ առիթով կատարված աշխատանքներին մասնակից լինեն նրա բոլոր բաղկացուցիչ տարրերը։

Ս. Ոսկերչեան

Էջմիածին

ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐԻ ԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

Շնող գիւղ, 1 ապրիլի

Նախորդ թղթակցութեանս մէջ յիշել էի, որ մարտի 28-ից Ախտալա կայարանից կառավարութեան կարգադրութեամբ այստեղ են ուղարկված 400 հոգի գաղթական հայեր, որոնք պէտք է մնան մեր և Արճիս գիւղերում։ Այստեղի տները մեծ մասամբ գետնափոր են և հողածածկ, ուստի և խոնաւացած վերջին շաբաթների ընթացքում եկած անընդհատ անձրևներից։ Այդ պատճառով էլ դժուար է լինում, մանաւանդ թուլակազմ և հիւանդ անդամներով ծանրաբեռնված գաղթական ընտանիքների համար յարմարաւոր բնակարաններ գտնելը։ Այսպէս թէ այնպէս բնակարաններ գտնված են արդէն և այդ հարցը կարելի է լուծված համարել։ Կայ սակայն մի ուրիշ խնդիր, որ աւելի դժուար կացութիւն է ստեղծում թէ գիւղացիների և թէ գաղթականութեան համար։ Դա բժշկական հսկողութեան բացակայութեան և կենսական առաջնակարգ պիտոյքներից զուրկ լինելու խնդիրն է։

Գիւղացիների վերաբերմունքը դէպի գաղթականները, ճիշդ է, աւելի քան կարեկցական է և մարդասիրական ու նրանք իրանց ունեցածից ոչինչ չեն խնայում։ Պէտք է սակայն ի նկատի ունենալ այն հանգամանքը, որ երկաթուղին ապրանք չէ ընդունում, այստեղի խանութներում ոչինչ չէ ճարվում և ահա տաք կերակուր ունենալու հնարաւորութիւնից զուրկ գաղթականութիւնը շաքար ու թէյ չը լինելու պատճառով բառի բուն նշանակութեամբ զուրկ է մի բաժակ տաք թէյ ունենալու հնարաւորութիւնից անգամ։ Էլ չեմ խօսում շորերի, նաւթի, ծխախոտի, բրնձի և այլ նիւթերի բացակայութեան մասին։ Հէնց այդ պատճառով էլ գիւղացիք, հակառակ իրանց ցանկութեան, այս դէպքում զուրկ են օգնութեան գալու հնարաւորութիւնից։

Գիւղացիները առանց որևէ տրտունջի ամեն օր տնից տուն շրջելով հաւաքում են թխած հաց և բաժանում գաղթականներին, բայց որովհետև նրանցից շատերը հէնց իրանք առնվազն կամ ճարովի հացով են եօլա գնում, այդ պատճառով էլ անխափան կերպով գաղթականութեանը հաց մատակարարելը առաջիկայում մանաւանդ դժուար կը լինի։ Սակայն եթէ գաղթականութեան համար խոստացված ալիւրը ժամանակին ստացվի և գիւղացիները ազատ լինեն հաց մատակարարելու ծանր հոգացողութիւնից, գաղթականների կեանքը կը դրվի աւելի բարւոք պայմանների մէջ, որովհետև գիւղացիները ազատ լինելով պարտադիր կերպով հաց հասցնելու ծանրութիւնից, հնարաւորութիւն կը ստանան՝ նրանց կերակուր մատակարարելու մասին հոգալու։

Ուստի, ի նկատի առնելով այս բոլորը, անհրաժեշտ է, որ գաղթականութեան կարիքների մասին հոգացողութեան գործն իրանց վրա առած գոյութիւն ունեցող մարմինները ամեն ջանք գործ դնեն և իրանց նպաստ-օգնութիւնը ժամանակին հասցնեն այն գիւղերին, որոնք բնակեցված են գաղթականներով, լինի այդ օգնութիւնը բժշկական կամ մթերքներով։

Կարօտեալներին ականատես եղող գիւղացիութիւնը միևնոյն է ոչինչ չէ խնայելու իր կարողութեան չափ միշտ օգնելու է առանց տրտունջի, սակայն այն, ինչ որ անհրաժեշտ է յոգնածութիւնից դալկացած գաղթական-փախստականների ողորմելի գոյութեանը, բայց վեր գիւղացիների ուժերից, ահա այդ է, որ պէտք է որքան կարելի է շուտով ստացվի դրսից։

Բ. Մկրտումեան

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ ԶԱՆԳԵԶՈՒՐԻ

III

Տգէտ և անգրագէտ գաւառացու դէպի ներկայ պատերազմը ունեցած հետաքրքրութիւնը անպատմելի և զարմանալի չափ է հասել։ Նրա համար ի հարկէ գոյութիւն չունի քարտէզ ասածդ, գոյութիւն չունեն գիրքերի դասաւորութիւններ և այլն. ամէն ամենափոքր գիւղի անունը լսելով ասէ մէկից, թէ մերոնք առել են կամ թողել են, թէկուզ շատ անգամ աղաւաղված, սխալ, թարս, սակայն մեր շինականը չէ մոռանում և ասում են, թէ «մերոնք այս արին, այն արին» և այլն։

Ուզեցի Թորոս ապէրը գաւառական յայտնի գլուցընկեր է և իր դատողութիւնների խիստ պաշտպան։ Ամբողջ գիւղը նրան հաւանում է պատերազմի առիթով արած պատմութիւնների նկատամամբ, և միշտ կը խօսեցնեն։

Երէկ շուկայում հանդիպեցի նրան. ինձ տեսնելուն պէս, բեխի տակին ժպտաց ու կանգ առաւ. բնաւորութեանս ծանօթ է, գիտէ որ հարց ու փորձ եմ անելու. ինքը առաջ ընկաւ և ասաց.

— Պարոն, բարև, ո՞նց ես։

— Լաւ եմ, փառք Աստուծոյ, կանգ, էլի, —պատասխանում եմ։

— Տեսա՞ր ինչ եղաւ. առան։

— Ի՞նչը առան, Թորոս ապէր,—հարցնում եմ։

— Էն զառը, մեծ շհարը. անունը չեմ գիտի. մոռացել եմ,—մտածում է Թորոս ապէրը։

— Դարդանէլը,—փորձում եմ իմանալու՝ գիտէք թէ ոչ նրա նեղուց լինելը։

— Ո՛չ. Դըրստանէլ ջուր ա. չէ, էն քաղաքի անունն մոռացել եմ. որ քանի օր առաջ առանք,—դարձեալ մտածում է նա։

— Չը լինի թէ Աւստրիան։

— Աղա չէ ա. ը՛, ը՛... անունն ինչպէս մոռացայ է՞. հիմիկս ողորցը պատմամ քարվանսարում։

— Հա, Պերեմիշլը կը լինի,—ասում եմ։

— Հա, հա, էդ է. Բեռնիշլը. մէ կտոր թղթի վրա անունը գրէ տուր, որ գնում չը մոռանամ պատմելիս։ Խիստ մեծ, պինդ կռեպոստ է. հա, էդ է. ապրիս. գիտես. դու որտեղ կարդացիր,—հարցնում է Թորոս ապէրը։

— Ես մի քանի գազէթ եմ կարդում, հետագիր էլ եմ կարդում. բոլորի մէջ էլ կայ գրած։

— Նրանի քեզ. դու մեր գեղում պահէիր. սաղ գեղըցիք առաւօտից իրիկուն քո կուշտ կը կորէին. մենք շատ կը սիրենք կռւի պատմութիւնները, շատ։ Պարոն ջան, գլխացաւանք չըլի. բա մեր հայոց ազատութիւնը ինչ եղաւ. էլ խօսում չեն. ինչ վճռեցին,—մեծ զարմանքով հարցնում է Թորոս ապէրը։

— Կը լինի, միամիտ կաց. թող կռիւը վերջանայ. մեր բարեկամ թագաւորները մեզ անտես չեն անի, մի բան կը տան,—ասում եմ ես։

— Ա՛յ ես քո անունին ղուրբան, նրանց տուած մատաղ ըլնիմ ես. եթէ մի բան տան, խիստ լաւ կը լինի. խեղճ ենք. կոտորվանք։ Ռուս, ինգլիզ, ասում են, խիստ լաւ են մեզ հետ, ամա, փռանգի խօսքը չը լսանք, մի արխային դառնանք։

— Ինչ խօսք, նա էլ մեր տէրութեան մաքին է։

— Վա՜յ, ինչ ես ասում. սաս՝ գործները լաւ է. էլի՛. Աստուած, մեծ է քո ողորմութիւն, մի՞ծ...

— Լաւ կը լինենք, միամիտ կաց, եթէ կռիւը շուտ վերջանայ, շատ լաւ-լաւ գործեր կը տեսնենք. դու աղօթք արա, որ հայերին չը կոտորեն. Թիւրքերը մեզ շատ են վնասում. շատ գիւղեր աւերակ են շինել և մարդկանց սուր քաշել, մորթել։

— Ա՛խ, էդ գիտեմ. անցեալ օրը, գեղում մէ գազէթ կար, կարդան՝ լաց ու կրակ թափվաւ աչքներիցս. Աստուած եւածը օրհնի. սաս՝ վերջները լաւ ըլնի, սաղ կը մոռնանք, մարդ ենք։ Մէ բան հարցնեմ,—շարունակեց Թորոս ապէրը,—էդ բուլղարը ինչ եղաւ. խմա սուս կացել. ախար նրանք մեր տէրութեան ժառանգն են, էդքան նամարդութիւն կը լինի, որ դրանք ցոյց տուին մեր թագաւորին,—դժգոհութեամբ ասաց Թորոս ապէրը։

— Ա՜յ Թորոս ապէր, էն էլ տէրութիւն է, պատրաստվում է, հաշիւ ունի, պայմաններ ունի, օգտվել է ուզում, էնքան էլ չի կարելի մեղադրել,—փորձում եմ արդարացնել Բուլգարիայի դիրքը Թորոս ապօրը։

— Չէ, չէ, որդի, ես էդ մի բանին հաւան չեմ. որդին հօրը պիտի լսի. որ չլսեց, վերջը շատ վատ կը լինի,—ասաց նա.—կը փոշմանեն...

— Այդպէս է, Թորոս ապէր։

— Այդպէս է, բաս չէ. հիմի էնտեղ երկու պատուիս է դառել ժողովուրդը. ա՛խր դու էլ լաւ ես գիտում, ինձ ես խօսացնում. հա՞, պարոն. կը փոշմանին, շատ կը փոշմանեն. տեսնենք ինչ են անելու էս քանի օրս. ես մեռած, դուն սաղ, վերջը կը միանան մեզ հետ։

— Այդպէս կը լինի, Թորոս ապէր. միամիտ կաց։

— Ես արխային եմ. ինչ կայ որ, փառք Աստուծոյ, թող Թիւրքը, Նեմեցը, նրա կամպանիան նեղարան մեռնեն։ Մերոնց ջանին մեռնեմ. խիստ պինդ են կանգնած. սիրտս արխային է, նախանձ ենք, պրծել,—ասաց և ձեռը մեկնեց Թորոս ապէրը՝ շարունակելով.—Մնացէք բարով։ Մինչև համբարձում մեր գործը պրծած ենք ըլնելու. փառք Աստուծոյ։

Գորիս

Սաղանդարեան

ՀԱՅ ՎԻՐԱՒՈՐՆԵՐԸ ՊԵՏՐՈԳՐԱԴՈՒՄ

Պետրոգրադի հիւանդանոցներում եղել են հետևեալ հայ վիրաւոր զինւորները.

1) Բաբայեան Հայրապետ, Զանգ. գաւ., Գանձ. նահ., Շարլատ գիւղ.։ 2) Բաբայեան Սաֆրազ, Զանգ. գ., Գանձ. ն., Շարլատ.։ 3) Բէգլարեան Վասիլ, Երևանի ն., Քեչիշքենդ։ 4) Բաղդայեվ Իվան, Թիֆլ. ն., Թէլաւ։ 5) Բարսումեանց Վասիլ, Թելաւեցի։ 6) Բաղդասարեան Համիդ, Թելաւեցի։ 7) Բաղդոյեան Պետրոս, Թելաւեցի։ 8) Բեղալով Համբ., Նուխեցի։ 9) Բէժանեան Սիմեոն, Թիֆլիսեցի։ 10) Բաղիյեվ Մկրտիչ։ 11) Բաբայեան Արշակ, երևանցի։ 12) Բարխուդարեան Անտոն, երևանցի։ 13) Բաղդիեան Մովսէս, Գանձ. ն., Գանձ. գաւ.։ 14) Հասան-Ջալալեան Առաքել, Շուշու գաւ.։ 15) Գրիգորեան Սարգիս։ 16) Գաբրիէլեան Սարգիս։ 17) Գրիգորեան Ա.։ 18) Գէորգեան Վահան։ 19) Գուլումեան Յակոբ, Գանձ. նահ.։ 20) Գասպարեան, Գանձ. նահ.։ 21) Գասպարեան Գէորգ, Գանձ. նահ.։ 22) Նարոյեան Արամ, Երևանի նահ.։ 23) Ներգարեան Բաղդասար, Երևանի ն., ղարաքիլիսացի։ 24) Նիկողայոսեան Նիկոլայ, Գանձ. ն., Նաւուր գ.։ 25) Նազարեան Նիկոլայ, Թիֆլիսեցի։ 26) Նազարեան Ոսկան։ 27) Նիկողոսեան Յովհ., Երևանի ն.։ 28) Նիկիչ Սահակ, Ղազախի գաւ., Բահատ գիւղից։ 29) Իսաւրացեան Մարտիրոս, Գանձ. ն.։ 30) Իշխանեան Սամսոն, Գանձ. ն., Շուշու գաւ.։ 31) Ծատուրեան Թարխան։

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԹԻՖԼԻՍ

◆ «Մշակի» նախորդ համարներից մէկում յայտնեցինք, որ հայ կամաւորների պահպանութեան ծախքը կառավարութիւնը իր վրա է վերցրել։ Այժմ, ստոյգ աղբիւրից մեզ տեղեկացնում են, որ կառավարութիւնը յանձն է առնում ծախքերի մի մասը, իսկ միւս մասը մնում է հոգալու Բիւրոյի վրա։

◆ Յիշեցնում ենք, որ այսօր, ամսիս 4-ին, երեկոյեան, Արտիստական Ընկ. դահլիճում տեղի կունենայ Մարգարիտ Միրիմանեանի համերգը։ Կը նուագվեն և կերգվեն Բեթհովէնի, Շումանի, Շուբերտի, Շոպէնի, Գլազունովի և այլոց երաժշտական կտորներից։

◆ Կովկասի Քաղաքների Միութեան լազարէթների վերատեսուչ բժ. Կ. Ստեփանեան և ինժ. Ա. Բաբեան մեկնում են Սարըղամիշ Միութեան այնտեղ հիմնած հիւանդանոցը դիտելու։

◆ Ներսիսեան դպրոցի շէնքում ապրիլի 2-ից զետեղված է ընդհանուր-վիրաբուժական լազարէթ, № 38, 58 մահճակալով։ Գլխաւոր բժիշկ նշանակված է բժ. Թադէոսեան։

◆ Վերջին օրերս քաղ. լազարէթներից իւրաքանչիւր օր Հիւսիսային Կովկասի քաղաքների լազարէթներն են փոխադրում 300-ից աւելի վիրաւոր և հիւանդ զօրականներ։

◆ Անասնապահ-գիւղատնտես Ա. Թամամշեան երկու ինստրուկտորի հետ ուղարկվում է Հիւսիսային Կովկաս՝ կովկասեան բանակի համար անասուններ գնելու։

◆ Տիկ. Նինա Կիպիանի Թիֆլիսի նահանգապետից թոյլտուութեան իրաւունք է խնդրում Թիֆլիսում հրատարակելու վրացերէն լեզուով մի ամսագիր «Ծիսկարի» («Արշալոյս») անունով։

◆ Նորերս կազմված մի առանձին յանձնաժողով, որի մէջ մտնում են քաղաքի բժշկա-սանիտարական վերատեսչի օգնական Գ. Ա. Թարխանով, բժիշկներ Նատիեվ և Գոկիէլով և տեխնիկ Լիսիցեան, դիտելու է այն տները, ուր պատսպարված են փախստականները։

◆ Ապրիլի 1-ին, վրաց թեմական կոմիտէի նիստում որոշվեց փախստական ասորիներին տալ ճանապարհի ձրի տոմսակներ հայրենիք վերադառնալու համար։

◆ Քաղ. տնտեսական յանձնաժողովը, ապրիլի 1-ի իր նիստում, հաւանութիւն է տուել կօօպերատիվ ընկ. կազմակերպութեան գաղափարին՝ միս վաճառելու մասին։ Այդ բանի համար դումայից խնդրըվելու է 5000 ր. վարկ, իսկ այն մանր մսավաճառները, որոնք մտնելու են ընկերութեան մէջ, պարտաւորվում են իրանց մէջ հաւաքել 10,000 ր. ոչ պակաս մի գումար, որը սկզբում ծառայելու է շրջանառութեան դրամագլխի տեղ օրական 100 գլուխ անասուն գնելու համար։ Ընկերութեան մէջ մտնող մսավաճառները պարտաւորվում են միսը ծախել պուդին 20 կոպէկ պակաս, հակառակ սպանդանոցում եղած արժէքի։ Անասուններ գնելու, մորթելու և այլ գործերի ընդհանուր հսկողութիւնը դըրվելու է քաղ. վարչութեան և ընկ. ներկայացուցիչների վրա։

◆ Ապրիլի 1-ից սկսած քաղաքում այլևս բծաւոր տիֆով հիւանդանալու դէպքեր չեն եղել։

◆ Ոստիկանապետի օգնական նշանակված իշխ. Լօրդկիպանիձէն արդէն մտել է իր պարտականութիւնների մէջ։

◆ Քաղ. կենտրոնական կոմիտէին թոյլատրված է ծախել բացիկներ և նամակադրոշմներ, որոնք պատրաստել է կոմիտէը։ Վաճառքից գոյացած գումարը յատկացվելու է պատերազմից վնասվածների օգտին։

◆ Թիֆլիսի պօստ-հեռագրատան կառավարիչը յայտնում է ի գիտութիւն հասարակութեան, թէ, որովհետև պատերազմի պատճառով գնացքներում ապրանք չեն ընդունում փոխադրելու, դրա հետևանքով պօստային ծանրոցների թիւը աճելով հասել է հազարների։ Խնդրվում է ծանրոցատէրերից վաղօրօք ստանալ դրանք և ծառայողներին չը ծանրաբեռնել աշխատանքով, մանաւանդ որ պօստի պահեստի շէնքը լիքն է լինում ծանրոցներով։

◆ Մեզ խնդրում են տպել հետևեալը. «Ապրիլի 12-ից Միքայէլեան փողոցի վրա՝ բժ. Կարապետեանի այգում, սկսվելու են մի շարք ժողովրդական ներկայացումներ բոլոր լեզուներով, որը կազմակերպել է Գ. Փի-

բումեանը։ Ներկայացումներին մասնակցելու են բացի դերասաններից, բոլոր հին փորձված սիրողները։ Ռեպերտուարը կազմված է ինքնուրոյն և թարգմանական պիեսներից։ Կազմակերպվելու են նաև մանկական ներկայացումներ, ասմունք և եւրոպական երեկոյթներ, զբօսանքներ և այլն։

ԳԻՏՈՒԹ., ԳՐԱԿԱՆ., ԳԵՂԱՐ.

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Сборникъ Дипломатическихъ Документовъ. Реформы въ Арменіи. 26 ноября 1912 г.—10 мая 1914 года. Изд. Министерства Иностр. Дѣлъ Петроградъ, 1915 г.

(Ժողովածու Դիպլոմատիկան Դօկումենտների։ Ռէֆօրմները Հայաստանում։ 26 նոյեմբեր 1912 թ. սկսեալ ց10 մայիս 1914 թ.։ Հրատար. արտաքին գործերի մինիստրութեան)։

XXV

Նարնջագոյն Գրքի 126-րդ դօկումենտը՝ դեսպան Գիրսի հեռագիրն է Սազօնովին, 1914 թ. յունվարի 4-ին, որով յայտնում է, թէ դեռ համաձայնութիւն չէ կայացած ընդհանուր եւ վարչական խորհուրդների եւ պաշտօնների բաշխման կէտերի վերաբերմամբ, ուստի և ինքը պնդում է հետեւեալ խմբագրութեան վրա.«Մինչև օրինաւոր վիճակագրութիւն կազմելը, որով կը սահմանվի ճշգրտօրէն զանազան կրօնների, ազգութիւնների և լեզուների համեմատական յարաբերութիւնները, ընդհանուր և վարչական ժողովների ընտրական անդամները Արեւելեան Անատոլիայի երկու սեկտօրների մէջ պէտք է ընտրվեն կէսը՝ մուսուլմաններից, կէսը՝ քրիստոնեաներից. նոյնը և պաշտօնների բաշխման վերաբերմամբ»։ Սակայն մեծ վէզիրը,—շարունակում է Գիրսը,—համաձայն է դրան՝ միայն Վանի և Բիթլիսի վիլայէթների վերաբերմամբ, թէև, նրա խօսքով, այդտեղ էլ հայերը մեծամասնութիւն չեն կազմում, իսկ միւս վիլայէթների համար, նոյն իսկ ժամանակաւորապէս, համաձայն չէ կէսովի ներկայացուցչութիւն մտցնել, որովհետև այդտեղ մուսուլմանները ճնշող մեծամասնութիւն են կազմում։

127-րդ դօկումենտը՝ Սազօնովի հեռագիրն է դեսպան Գիրսին, նոյն յունվարի 4-ին, որով յայտնում է, թէ Պետրօգրադի Թիւրքաց դեսպան Ֆախրէդդին-բէյի ասելով՝ Բ. Դուռը պատրաստ է անմիջապէս վերջացնել համաձայնութիւնը հայկական հարցի մասին, եթէ մենք հետեւեալ զիջումներն անենք. 1) ընդհանուր խորհուրդները իրաւունք չը պէտք է ունենան հարկ դնել եկեղեցական և դպրոցական հաստատութիւնների կարիքների համար, 2) մենք պէտք է հրաժարվենք մեր պահանջից մուսուլմանների և ոչ-մուսուլմանների հաւասար ներկայացուցչութեան մասին՝ վարչութեան և խորհուրդների մէջ. 3) համիդիեան զօրագնդերը չը պէտք է լուծվեն։ «Ես յայտնեցի Թիւրքաց դեսպանին,—կցում է մինիստրը,—թէ վճռականապէս մերժում եմ երկրորդ և երրորդ կէտերը. ինչ վերաբերում է առաջինին, ես պատասխանեցի, թէ չեմ հասկանում, ինչպէս դպրոցական կարիքները կարող են գոհացվել այլ կերպ, քան ընդհանուր հարկային միջոցներից, իսկ ինչ վերաբերում է եկեղեցական կարիքների մասին հարկերին, եթէ հնարաւոր լինի ամեն մի ազգութեան առանձնապէս հարկի ենթարկել, խնդիրը պատշաճ լուծումն կը ստանար»։

128-րդ դօկումենտը՝ Էրզրումի հիւպատոս Ադամովի հեռագիրն է դեսպան Գիրսին, յունվարի 6-ին, թէ ուրբաթ առաւօտեան խանութների մեծ մասը փակված էր, և հայերը րոպէ առ րոպէ սպասում էին յարձակման։ Մուսուլմանները գրգռվում են «Իթթիհադի» անդամների կողմից, մայրաքաղաքից եկած էմիսար Հիլմի-բէյի ղեկավարութեամբ։ Իթթիհադական կլուբը, գերմանական հիւպատոս Անդերսի նախաձեռնութեամբ, սարքել է քաղաքի ծայրին հրաձգարկ ատրճանակներից։ Հաւաքվել են տեղական խուլիգանների կամ դաշնակների մեծ բազմութիւն իրանց զէնքով, և ինքը հիւպատոսը մասնակցութիւն է ունեցել հրաձգարկի մէջ, որին հրաւիրված էին միայն մուսուլմաններ, նոյնիսկ քաղաքին մօտ գիւղերից։ Այդպիսի զբօսանքը տարածել է հայերի մէջ համոզումն, թէ հասել է կոտորածի րոպէն։

129-րդ դօկումենտը՝ Կ. Պոլսի ռուսաց դեսպանի պաշտօնակատար Գուլկէվիչի հեռագիրն է արտաքին գործերի մինիստր Սազօնովին, յունվարի 6-ին, որով իր դիտողութիւններն է անում Թիւրքաց դեսպան Ֆախրէդդին-բէյի յայտնած 3 կէտերի առիթով և գտնում է, որ նա բաւականաչափ իրազեկ չէ գործին։

130-րդ դօկումենտը՝ Պարիզի ռուսաց դեսպան Իզվոլսկիի հեռագիրն է Սազօնովին յունվարի 6-ին, որով յայտնում է, թէ ֆրանսիական արտաքին գործերի մինիստրը համամիտ է իրա (Սազօնովի) այն մտքի հետ, որ անհրաժեշտ է թէ Թիւրքական փոխառութեան և թէ չորս տօկոսային յաւելման հարցերը լուծել երբեակ համաձայնութեան երեք մեծ պետութիւնների համերաշխութեամբ, մի բան, որ կը տայ նրանց ձայնին Կ. Պոլսում առանձին ոյժ։ Դումէրգը կցել է, թէ նա վճռական կերպով յայտնել է Թիւրքաց դեսպանին, որ ֆրանսիական կառավարութիւնը միայն այն պայմանով ֆինանսական աջակցութիւն ցոյց կը տայ, եթէ օսմանեան կառավարութիւնը երաշխիք ներկայացնէ, որ ստացած գումարները գործ չի դնի նոր սպառազինութիւնների և նոր ագրեսիվ նպատակների վրա։

(Կը շարունակվի)

ԹԱՏՐՕՆ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ

Լագոդաղ, 25 մարտի

Ամսիս 23-ին կուբանեան պլաստունների 6-րդ գնդի վօրանոցի ընդարձակ դահլիճում դերասան Գուլազեանը տեղիս թատերասէրների հետ միասին կազմակերպեց մի ներկայացում, արդիւնքի 25% -ը յօգուտ վիրաւոր զինուորների։ Խաղացին հայերէն «Եսմեռայ» վօդեվիլը 1 գործ. և վրացերէն «Բայղուշ» ֆարսը 2 գործ., հեղ. Ցագարէլիի։ Խաղը ընդհանրապէս գոհացուցիչ էր. բոլոր խաղացողները բարեխղճութեամբ կատարեցին իրանց դերերը։ Զուտ արդիւնք մնաց մօտ 55 ր.։

Նոյն խումբը կրկնազատկին խաղալու է հայոց դպրոցի օգտին։ Տեղեկատու.

—

Սուրամ, 28 մարտի

Ամսիս 24-ին, տեղիս ծխ. դպրոցի դահլիճում սիրողները ներկայացրին հայերէն «Գազանի ետևից» և վրացերէն «Դեռ մեռած ապա ամուսնացան» պիէսները։ Ներկայացումն անցաւ աջող։ Մ. Մ.-եան

—

Նուխի, 25 մարտի

Զատկական տօներին սիրողների քառաձայն երգեցիկ խումբը, ղեկավարութեամբ Աւ. Գրիգորեանի, երկու եկեղեցիներին առանձին շուք տուեց։

Օր. Շ. Ցարութիւնեանի սօլօն, շնորհիւ իր գեղեցիկ ձայնի, գրաւել էր հասարակութեան ուշադրութիւնը։

Խումբը ունի լաւ ոյժեր, երգում է աջող, սակայն՝ ափսոսալ պէտք է, որ միայն մեծ տօներին է երգում։ Էլչի

ՄԱՄՈՒԼ

Կ. Հ. Բարեգործ. Ընկ. նախագահ Ս. Ցարութիւնեան հետեւեալ հեռագիրն է տպել «Баку» թերթի № 67-ում.

«Կարդացի «Баку» թերթի № 64-ում տպված պ. Պալեանի յօդուածը Էջմիածնի համագումարի և փախստականների մասին։ Յօդուածի հեղինակը պնդում է, որ Կովկասի Հայոց Բարեգործական Ընկերութեան, Հայկական Կենտրօնական Կոմիտէի և Հայոց Գիւղատնտեսական Ընկ. ներկայացուցիչները հրաժարվելով ընդունել Էջմիածնի կոմիտէն որպէս կենտրօնական և ղեկավարող, հեռացել են համագումարից։ Այդ լուրը ճիշդ չէ։ Ես, որպէս Հայկական Կենտրօնական Կոմիտէի ներկայացուցիչ և համագումարի Նախագահ՝ հաստատապէս յայտնում եմ, որ տարաձայնութիւններ եղան միայն սկզբում. բայց Էջմիածնի կոմիտէի ֆունկցիաները պարզելուց և միւս կազմակերպութիւնների գործունէութեան շրջանները որոշելուց յետոյ, համագումարը միաձայն որոշեց համարել Էջմիածնի կոմիտէն ղեկավարող տեղեկատու ֆունկցիաներով, որոշված չորս կէտերի մէջ։ Ի միջի այլոց, միւս կազմակերպութիւններին թողնված է պահպանել իրանց անունները և գործել աւտօնօմ, համաձայնեցնելով իրանց գործունէութիւնը համագումարի ընդհանուր որոշումներին։ Նիստերը անցան կատարեալ կարգապահութեամբ, առանց թիւրիմացութիւնների։ Համագումարը արժանացաւ Կաթողիկոսի օրհնութեանը և շնորհակալութեանը»։

Պ. Ցարութիւնեանի այս հեռագրի առիթով պ. Եր. Պալեան թերթի նոյն №-ում տպել է հետեւեալ յօդուածը.

«Պ. Ցարութիւնեանի վերև բերված հեռագրի առիթով մենք պէտք է խորին բաւականութեան զգացմունք արտայայտէինք, եթէ միայն այդ հեռագիրը համապատասխանէր իրականութեան, որը, դժբաղդաբար, չը կայ։

«Համագումարի մասին եղած հաշիւներում, ինչպէս «Մշակում», նոյնպէս և «...»-ում տպված էր. «Կովկասի Հայոց Բարեգործ. Ընկերութիւնը, Կենտրօնական Կոմիտէն և Գիւղատնտեսական Ընկ. յայտնեցին, որ նուիրաբերութիւններ հաւաքելու և ծախսելու հարցերում իրանց համարում են ազատ»։ Իսկ պ. Ցարութիւնեանը իր հեռագրում գրում է, որ համագումարը անցել է առանց թիւրիմացութիւնների և յիշեալ կազմակերպութիւնները ճանաչել են կոմիտէի ղեկավարող դերը։ Բայց, այդպիսի դէպքում, էլ ինչի համար էր նրանց յայտարարութիւնը նուիրաբերութիւնների հանգանակութեան և նրանց ծախսելու ազատութեան մասին։ Եւ, վերջապէս, ինչու նման յայտարարութիւն չարին մնացած 23 կազմակերպութիւնները։

«Եթէ յիշված կազմակերպութիւնները ճանաչեցին Էջմիածնի կոմիտէի ղեկավարող դերը և պարտաւորվել են «համաձայնել համագումարի ընդհանուր գծութեան հետ», ինչպէս հեռագրում է պ. Ցարութիւնեանը, այդ դէպքում այդ ճանաչումը և այդ համաձայնեցումը պէտք է որ տարածվէին գլխաւորապէս և նուիրաբերութիւնների հանգանակութեան և այդպիսիք ծախսելու հարցերի վրա։

«Մենք գրել էինք, որ այդ կազմակերպութիւնների յայտարարութիւնը հաւասարազօր է համագումարից հեռանալուն, որովհետև այդ յայտարարութիւնով յիշեալ կազմակերպութիւնները ի չիք դարձրին «համագումարի ընդհանուր գծութեան հետ համաձայնելու» և մի ծրագրով ու մի նախահաշւով գործելու հնարաւորութիւնը։

«Ճանաչում է, արդեօք, պ. Ցարութիւնեանը յիշեալ կազմակերպութիւնների յայտարարութիւնը, որ տպված է հայոց թերթերում, և որը ներկայացվել է համագումարին քուէարկութիւնից և Էջմիածնի կոմիտէի ֆունկցիան որոշելուց յետոյ։ Եւ եթէ պ. Ցարութիւնեանը ճանաչում է այդ յայտարարութիւնը, էլ ինչ կերպ է մտածում նա դրան «համաձայնեցնել» իր հեռագրի հետ։

«Համագումարը, իսկապէս, «արժանացել է Կաթողիկոսի օրհնութեան և շնորհակալութեան, բայց արժանի էր արդեօք դրան և յիշեալ կազմակերպութիւնների յայտարարութիւնը»։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ԲԱՑ ՆԱՄԱԿ

հայ կաթօլիկաց ժողովրդապետ տէր-Մկրտիչ վարդ. Աբգարեանին

Թիֆլիս, 31 մարտի

Հայր սուրբ, մարտի 29-ին, կիրակի երեկոյեան ժողով էիք հրաւիրել ձեր ծխականներին և ոչ-ծխականներին։

Իբրև հայ անհատ հետաքրքրվեցի իմանալ, թէ մեր կաթօլիկ հայ եղբայրները ինչ հարցերով են զբաղված. առաջուց լսելով, որ ձեր ժողովը դռնփակ չէ, համարձակվեցի ներս մտնել ժողով և մնալ այնտեղ հանդիսատեսի դերում միայն։

Բայց դուք, երբ իմացաք իմ լուսաւորչական լինելս, արգելեցիք ինձ, յայտնելով թէ՝ «այլազգիները իրաւունք չունեն ներկայ լինելու», և խնդրեցիք ինձ, որ չը նեղանամ ձեզանից ու հեռանամ ժողովից։

Ես կատարեցի ձեր ցանկութիւնը, չը նեղացայ և հեռացայ, սակայն հրապարակով բացատրութիւն պահանջելը քաղաքացիական պարտքս է, որովհետև այս դէպքում ձեր վարմունքը հասարակական նշանակութիւն ունի և ոչ թէ անձնական։

Ո՞ր օրէնքով, ինչ հիման վրա, դուք հայ-լուսաւորչականիս «այլազգի» համարեցիք։ Չէ որ հայ-լուսաւորչական, հայ-բողոքական և հայ-կաթօլիկ՝ միևնոյն ազգի զաւակներն են, որոնց մասին կաթօլիկ Պեշիքթաշլեան ոգեւորված երգել է՝ «Տուր ինձ քո ձեռք, եղբայր եմ քեզ»։

Եթէ լուսաւորչականները, բողոքականները հրապարակային ժողովներում ընդունում են կաթօլիկներին ներկայութիւնը, հապա ինչու նոյնը չը պիտի անէք և դուք։

Այս մասին ձեր ասելիքը յայտնեցէք հրապարակով, որպէսզի հայ-լուսաւորչականները զգուշանան և ապագայում նոյնպիսի անյարմար դրութեան մէջ չընկնեն, ինչպէս որ ես ընկայ կիրակի օրը։ Շահան-Սիմոն

ՀԱՅ ԿԵԱՆՔԸ ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆ.

ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅ ԿԵԱՆՔԷՆ

(Սեփ. Թղթակցէ)

Բոստոն, 3 մարտ (ն. տ.)

Ամերիկայի Թեմակալ առաջնորդ Արսէն Ծ. վ. Վեհունին քանի մը շաբաթներ առաջ մասնաւոր դիմում կատարած էր Միացեալ-Պետութիւններու արտաքին գործոց մինիստր W. J. Bryan-ի մօտ, խնդրելով որ Թիւրքիոյ ներկայ պատերազմի արհաւիրքի օրերուն՝ ամերիկեան կառավարութիւնը, յանուն քրիստոնէութեան և մարդասիրութեան, Թիւրքահայ անզէն ժողովուրդին կեանքը պաշտպանելու հոգածու գտնուի։ Ինչպէս կը տեղեկանանք, Ամերիկայի արտաքին գործոց մինիստրութեան կողմէ բարեացակամ պատասխան մը տրուած է և հաւաստիացուած թէ՝ Թեմակալին դիմումը արտաքին գործոց մինիստրը նկատողութեան պիտի առնէ։

* *

Այն օրէն, երբ փոթորիկը պայթեցաւ Թիւրքահայաստանի գլխին և երբ հազարաւոր հայ փախստականներ լեցուեցան Կովկասի սահմանները, այդ օրէն ամերիկահայը զգաց իր տառապեալ եղբայրներուն օգնութեան ձեռք կարկառելու անհրաժեշտ պէտքը, բայց թէ ո՞ր մարմնի միջոցաւ պէտք էր այդ օգնութիւնը հասցնել, այս պարագան սկիզբէն ճշդել անկարելի եղաւ, ինչ որ ծնունդ տուաւ շատ մը անճաշակ դէպքերու ու անտեղի վէճերու։ Այս կէտերու անդրադառնալ աւելորդ կը նկատեմ, քանի որ իմ նախորդ թղթակցութիւններով մանրամասնօրէն բացատրած եմ խնդրոյն շահեկան կողմը։

Ամերիկահայութեան համար կռուախնձոր դարձած այս հարցը այժմ կը մտնէ բոլորովին նոր փուլի մէջ. Քանի մը օր առաջ Ամենայն Հայոց Վեհ. Կաթողիկոսէն ստացուեցաւ հայրապետական կոնդակ, Թեմակալ առաջնորդին և Ամեր. ազգային կեդր. վարչութեան անունով, որով Էջմիածնի մէջ ժողովի մը կազմութիւնն աւետելով՝ հրահանգ կը տրուէր խոսյն հանգանակութեան ձեռնարկել և արդիւնքը փոխադրել Էջմիածնի Կեդրոնական Ցանձնաժողովին։ Հայրապետական սոյն կոնդակը, ի հարկէ, կուննայ բարերար ազդեցութիւն և արձագանգ կը գտնէ հայու սրտին մէջ։ Բացի օգուտէն, մենք կը հաւատանք թէ աւել մի անգամ ընդ միշտ առաջքը կառնուի բոլոր այն գրական աղտոտ պայքարին, որ ծագեր է դրամները ծեր և ուծե պէտք է փոխադրուին հարցի առիթով։

Մաղթենք, որ հայրապետական կոնդակը ի մի հաւաքէ բոլոր տարակարծիք մարմինները և մտածել տայ անոնց տարուիլ սոսկ ազգային վերաշինութեանը մաքուր գաղափարականով, յօգուտ աւերակ դարձած մայր հայրենիքին և անոր բազմատանջ ժողովուրդին....։ Մաղաք Գ. Պէրպէրեան.

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻՑ

Բէնդէրգեազ, 26 մարտի

Խորասանից մեզ հասած տեղեկութեանց համաձայն, այնտեղ կատարվել է մի նոր եղեռնագործութիւն, որ պիտի ծանրանայ պարսիկ ազատ մտածողների խղճմտանքի վրա։

Այդ սև եղեռնին զոհ է գնացել մի բահայի՝ Շէյխ-Ալի-Աքբար, որը Ղօչանի մուշտէյիդն էր տարիներ առաջ, երբ դեռ ինքը մուսուլման էր, հրամայող հազարաւոր ամբոխի, խօսքն օրէնք և հաւիտաւոր ծառաների տէր։ Բայց ծանօթանալով այս նոր կրօնի հետ, թողեց իր բարձր պաշտօնը, ծառաները, առատ եկամուտներն և մտաւ բահայիների շարքը, աչքի առաջ ունենալով տանջանք, հալածանք և նահատակութիւն։

Օրը ցերեկով վեց գնդակների հարուածի տակ ընկնում է անմեղ զոհը, որովհետև դաւանում էր այլ կրօն, քան իր շրջապատն է. և երկրի ո՛չ դատաւորն և ո՛չ ոստիկանապետն ո՛չ միայն չեն ձերբակալում անարգ սպանիչներին, այլ նաև հետամուտ չեն լինում նրանց։

Դեռ ասում են, թէ Պարսկաստանը սահմանադրական է. եթէ այո, ապա ո՞ւր է դաւանանքի, խղճի ազատութիւնը։ Դեռ մի քանի ամիս հազիւ լինի երրորդ Մէջլիսի բացումը։

Դիմում ենք ազատախոհ պարսիկներին և խնդրում ամեն ջանք գործ դնել մաքրելու իրանց խղճի վրա ծանրացած այս սև բիծը, որը առաջ է եկել իրանց անտարբերութիւնից։ Մի բահայի

Խմբագիր-հրատարակիչ՝ Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

Печатать дозволено военной цензурой.

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

(Թիֆլիսի ժամերով)

ԹԻՖԼԻՍԻՑ ՄԵԿՆՈՒՄ Է՝

№ 3	դէպի Բաթում	1 ժ. 45 ր.	ցերեկ.
№ 4	» Բագու	7 ժ. 3 ր.	երեկ.
№ 6	(արագ) »	12 ժ. 8 ր.	ցերեկ.
№ 9	» Բաթում	8 ժ. 53 ր.	երեկ.
	» Ջուլֆա	10 ժ. 23 ր.	երեկ.
	» Բօրժօմ	3 ժ. 20 ր.	ցերեկ.

ԺԱՄԱՆՈՒՄ Է ԹԻՖԼԻՍ՝

№ 3	Բագուից —	12 ժ. 54 ր.	ցերեկ.
№ 4	Բաթումից —	5 ժ. 55 ր.	երեկ.
№ 5	Բագուից (արագ)	7 ժ. 41 ր.	երեկ.
№ 10	Բաթումից —	9 ժ. 51 ր.	առաւ.
	Ջուլֆայից —	6 ժ. 53 ր.	առաւ.
	Բօրժօմից —	7 ժ. 25 ր.	առաւ.

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

Բժշկ. Բ. Նաւասարդեանի

Հիմնված 1880 թ.

(Գուկիա, Վօրօնցովի արձանի հանդէպ)

Ամեն օր, բացի կիրակի օրերից

«606»-ի եւ «914»-ի Ներարկում բժշկական խորհրդակցութեամբ՝ առ. 11—12 ժ.

ԸՆԴՈՒՆՈՒՄ ԵՆ

Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վեներական (սիֆիլիս) հիւանդութիւն։

Բ. Գ. ՕՂԱՍԱՐԵԱՆ—9½—2 ժ. Ներքին, ջղային և երեխայոց հիւանդութ. և ծախկահատ.։

Մ. Մ. ԲԵՆԻԱՄՕՎԻՉ—11—12 ժ. ականջի, կոկորդի քթի հիւանդութ.։

Ա. Պ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ—12—1 ժ. երիկամ. հինգշ. և շաբաթ. երեխայոց ներքին և հիւ. և ծաղկահատ.։

Կին-Բ.ժիշկ ՏԷՐ-ԳԱՐԹԵԱՆ—12—1 ժ. մանկաբարձութիւն և կանանց հիւ.։

ԸՆԴՈՒՆՈՒՄ

Մ. Մ. ԲԵՆԻԱՄՕՎԻՉ—6—7 ժ.

Վճարը 50 կ.։ Չքաւորները ձրի։ Համախորհրդի (կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին։

Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝

Բժշկապետ Բ. Նաւասարդեան

1. 0—54

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ ԵՒ ՎԱՃԱՌՎՈՒՄ Է

Գ. ՏԷՐ-ՌՈՒԲԻՆԵԱՆԻ

Հայաստանի տնտեսական հնարավորները

ԳՐՔՈՅԿԸ

Գինն է 20 կոպէկ։

Ցիշեալ գրքոյկը ցանկացողները թող դիմեն «Մշակի» խմբագրութեանը, կանխապէս ուղարկելով գրքոյկի արժէքը և ճանապարհածախսի համար էլ 14 կ.։

(օ. մ.) 198. 5—2

ՄԱՅՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ նկարը եւ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ քարտէզ

բազմագոյն և գեղարուեստօրէն կազմված հազուագիւտ հրատարակութիւն, տպված արտասահմանում՝ Պրագայում, Uniev ֆիրմայում, բրիստոլեան թանկարժէք ստուարաթղթի վրա, որ գործադրվում է այցետոմսերի համար։ Ի նկատի առած ներկայ քաղաքական դէպքերը, թէ վերոյիշեալ նկարը և թէ քարտէզը կարող են ծառայել թէ որպէս տնային զարդարանք և թէ որպէս դասական ձեռնարկ դպրոցականների համար։ «Մայր Հայաստան» նկարը կարող է ծառայել նաև ձեռագործների, նկարուածների և լէպկաների ընդօրինակման համար։ Նկարի և քարտէզի գինն է, ճանապարհածախսով և վերադիր վճարով—2 ր. 35 կ.։ Նկարն առանձին—1 ր. 50 կ., իսկ քարտէզը—30 կոպ., ճանապարհածախսը՝ պօստային սակագնով։

Պահանջներն ու դրամը հասցէագրել՝ Типографія «Культура». Тифлисъ, Михайловскій пр 102—6. Հեռագրի հասցէն՝ Культура. Тифлисъ. Տելեֆօն № 17—27.

(օ. մ.) 151. 10—9

„ՄՇԱԿԻ" ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ

Վաճառվում են հետեւեալ հրատարակութիւններից

1)	ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՆԵՐ, Վրժինի, I և II հատորներ	1 ր.	50 կ.
2)	ՄԻ ԱՄԻՍ ԱՐԵՒԵԼՔՈՒՄ, Հ. Առաքելեանի		40 կ.
3)	ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ, Լէօի, հատոր I, երկրորդ տպ.	1 ր.	20 կ.
4)	ԴԷՊԻ ԱՐԱՐԱՏ, Արշ. Մխիթարեանի		40 կ.
5)	ԱՐԲԵՑՈՂՈՒԹԵԱՆ ԴԷՄ		15 կ.
6)	ՁԵՌՆԱՐԿ տրամաբանութեան, հոգեբանութեան, բանահիւսութեան, Հ. Առաքելեանի		50 կ.
7)	ԿԵՐՈՆՆԵՐ, բանաստեղծ. հաւաքածու, Վ. Մալէզեանի	1 ր.	
8)	ՑՈՒՇԱՐՁԱՆ ողբացեալ Արփիար Արփիարեանի		40 կ.
9)	ՄԻ ՀՆՁԻՒՆԻՆ ՄԻ ԳԻՐ (վեպագրութիւն), Ստ. Մալխասեանցի		40 կ.
10)	ԸՆԿԵՐՎԱՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀԱՅ ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆՆԵՐ, Մուշեղ եպիսկոպոսի		35 կ.
11)	ԾՈՐՏԵՐԻ ԱԶԱՏԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ, նկարներով		15 կ.
12)	ԱՆԳԼԻԱՑԻ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԸ, Թարգմ. Մ.-ի		15 կ.
13)	ՄԻԼՏՕՆԻ ԿԵԱՆՔԸ եւ գրական գործունէութիւնը, Հ. Առաքելեանի		30 կ.
14)	ԳԱԼԻԼԷՅԻ ԿԵԱՆՔԸ եւ գիտական գործունէութիւնը, Հ. Առաքելեանի		25 կ.
15)	ԱՍՏՈՒԱԾԱՅԻՆ ՀՐԱՀԱՆԳ ՀԱՆՐԱՊԱՐՏՈՒՑ, Մակ. եպ. Բարխուդարեանի		80 կ.
16)	ԳՐԻԳՈՐ ՕՏԵԱՆ.	1 ր.	50 կ.
17)	ԽԱՂԱՂԱՍԻՐԱԿԱՆ ՊԱՏԱՆԵԿԱԿԱՆ ԳԻՐՔ. Արթիւր Միւլէրի, Թարգմ. Իս. Ցարութիւնեանի.		40 կ.
18)	ՓԱՐԱՒՈՆՆ ՈՒ ՀԱՆՃԱՐԸ, Աւ. Եզեկեանի.		15 կ.
19)	ОТВѢТЪ АРХІЕПИСКОПА МЕЛХИСЕТЕКА МУРАДЬЯНА НА ПОСЛАНІЕ РИМСКАГО ПАПЫ ЛЬВА XIII.		20 կ.
20)	ՏՈՒԲԵՐԿՈՒԼՕԶԸ, ԹՈՔԱԽՏԸ ԵՒ ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ, բժ. Արտ. Շխեանի		20 կ.
21)	ТУБЕРКУЛОЗЪ, ЧАХОТКА и ОБЩЕСТВО, բժ. Արտ. Շխեանի.		25 կ.
22)	ՀԱՅ-ՎՐԱՑԱԿԱՆ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ՊՐՕԲԼԷՄԸ, Բ. Իշխանեանի		20 կ.
23)	ՌՈՒՍԱԿԱՆ ՎԱՆՔԵՐԸ ՖԻՆԼԱՆԴԻԱՅՈՒՄ, Գ. Տէր-Ռուբինեանցի		10 կ.
24)	ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՐԿՈՒ ՄԵԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ, Գ. Ջթենցի		3 կ.

Նրանք, որոնք յիշեալ գրքերից մի-մի օրինակ կը պահանջեն մեզանից՝ փողը կանխիկ ուղարկելով, կը ստանան 30% զեղչ և ճանապարհածախսը մեզ վրա։ Վերադիր վճարով պահանջողներին զեղչ կը լինի միայն 25%։ (6) 0—6

ՆՈՐԻՆ ԿԱՅՍԵՐԱԿԱՆ ՄԵԾՈՒԹԵԱՆ ԿՈՎ ԿԱՍԻ ՓՈԽԱՐՔԱՅԻ

ԴԻՒԱՆԱՏԱՆ ՏՊԱՐԱՆԸ

(ԼՕՐԻՍ-ՄԵԼԻՔՕՎՍԿԱՅԱ ՓՈՂՈՑ, ԱՐՔՈՒՆԱԿԱՆ ՏՈՒՆ)

կատարում է ամեն տեսակ տպարանական աշխատանքներ, այն է՝ տպագրում է լրագիրներ եւ ամսագիրներ, գրքեր, բրօշիւրներ, բլանկներ, աֆիշաներ, ծրագիրներ, հարսանեկան հրաւիրատոմսեր, այցեքարտեր եւ այլն։

Ընդունվում են տպագրական պատուէրներ հետեւեալ լեզուներով՝ ռուսերէն, հայերէն, վրացերէն, թուրքերէն, ֆրանսերէն, գերմաներէն, աբխազերէն և լեռնականների բարբառով։ Պատուէրները կատարվում են մաքուր, ճշգրօրէն և չափաւոր գներով։ Ընդունվում են նաև շուտափոյթ կատարվելիք պատուէրներ առանձին պայմաններով։

Պատուիրողների ցանկութեան համաձայն, տպարանը պատուէրները կարող է կազմել տալ, կամ բրօշիւրներ շինել, ու այնու յանձնել։

ԿԱՆ ՄԵԾ ՔԱՆԱԿՈՒԹԵԱՄԲ ԶԱՆԱԶԱՆ ՏԵՍԱԿ ԹՂԹԵՐ ՊՐԷՅՍ-ԿՈՒՐԱՆՏԻ ԳՆԵՐՈՎ։

Տելեֆօն № 67.

Типографія Канцеляріи Намѣстника Его Императорскаго Величества на Кавказѣ, Лоирсъ-Меликовская улица, домъ казенный.